

İNTİBAH ROMANINDA EKSİKLİĞİN METONİMİSİ
BAĞLAMINDA
ARZU GÖSTERENİ VE ÖZNEİN NESNE SEÇİMİ*

IN THE CONTEXT OF THE METONYMY OF LACK THE DESIRE
SIGNIFIER
AND THE SUBJECT'S OBJECT CHOICE IN THE NOVEL İNTİBAH

Pınar DAĞ GÜMÜŞ

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Doktora Öğrencisi, Süleyman
Demirel Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı; Öğr. Gör., Isparta
Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Eğirdir Meslek Yüksekokulu,
Isparta, Türkiye.

ORCID: 0000-0003-3080-9612

E-mail: pinardag@isparta.edu.tr

Cafer GARİPER

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman
Demirel Üniversitesi, İnsan
ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Isparta, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-1778-0168

E-mail: cafergariper@sdu.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 24.09.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 24.10.2024

Kaynak Gösterim / Citation:

Dağ Gümüş, Pınar; Gariper,
Cafer (2024). "İntibah Romanında
Eksikliğin Metonimisi
Bağlamında Arzu Göstereni ve
Öznenin Nesne Seçimi", Yeni
Türk Edebiyatı Araştırmaları.
16/32, 103-132.

http://dx.doi.org/10.26517/
ytea.579

*Bu makale Süleyman Demirel
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü bünyesinde hazırlanan
"Lacanyen Yaklaşımla Türk
Romanında Özne (1872-
1896)" adlı doktora tezinden
yararlanılarak oluşturulmuştur.

Öz

Jacques-Marie Émile Lacan, sabit bir öznenin varlığını reddeder. Dil sürçmeleri yaşayan, ayna imgesine hapsolmuş, eksiklikle damgalanmış, arzunun tatminsizliğine mahkûm olmuş bölünmüş özne üzerinde durur. *İmgesel, simgesel ve gerçek* adını verdiği üç düzlemlerle özneleşme sürecini, öznenin yapısal kategorilerini/konumlarını (nevrotik, sapkın, psikotik) ve geliştirdiği mekanizmaları (bastırma, inkâr etme, men etme) inceler. Terminolojisinde önemli yer tutan *Öteki, ayna evresi, ayrılma, Babanın-Adı, Anne-nin-Arzusu, yasa*, Oidipus kompleksi, kastrasyon, *fallus*, bilinçdışı, *jouissance, objet petit a, fantezi, söylem* vb. ile özneyi bütünlüklü olarak kuşatır. *Arzu* kavramsallaştırmasında öznenin tamamlanmamış varlık olma durumuna, arzunun bu *eksikliği* gidermeye/doldurmaya yönelik dürtüleri harekete geçirmesine, eksikliğin giderilmesi için öznenin nesnelere yönelmesine dikkati çeker. Söz konusu durumların nesne seçimini etkileyen bilinçdışı süreçlerle ilgisine ve arzunun doğası gereği *gösterenler* aracılığıyla ifade edilmesine yönelik belirlemelerde bulunur. Bu makalede ilk edebî roman olarak değerlendirilen *İntibah*'in öznesi Ali Bey'in *eksiklik* ve *arzu* karşısındaki durumu, *Öteki* ile ilişkilenebilir ve nesne seçimi Lacan'ın değinilen kavramsallaştırmalarından hareketle çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Lacan, özne, arzu, eksiklik, roman, *İntibah*.

Abstract

Lacan rejects the existence of a fixed subject and addresses the divided subject who experiences slips of the tongue, is trapped in the mirror image, marked by lack, and condemned to the dissatisfaction of desire. He examines the subject's process of becoming, along with the structural positions of the subject (neurotic, perverse, psychotic) and the mechanisms it develops (repression, denial, foreclosure), through the three orders he names as the *imaginary*, the *symbolic*, and the *real*. Important terms in his terminology include the mother as the first *Other*, the *mirror stage*, *separation*, the *Name-of-the-Father* as a metaphor, *desire of the mother*, *law*, the *Oedipus complex*, *castration*, *phallus*, the *unconscious*, *jouissance*, *objet petit a*, *fantasy*, *discourse*, etc., all of which comprehensively encompass the *subject*. In his conceptualization of desire, Lacan draws attention to the subject's state of being incomplete, the drives that follow this lack and aim to fill it, the unconscious processes that direct the subject's orientation toward objects in an attempt to address this lack, and the fact that desire is inherently expressed through signifiers. In this article, Ali Bey's state in the face of lack and desire, his relations with the *Other*, and his object choices will be discussed, based on Lacan's aforementioned conceptualizations, within the context of *İntibah*, considered to be the first literary novel.

Keywords: Lacan, subject, desire, lack, novel, *İntibah*.

Extended Summary

Jacques-Marie Émile Lacan deals with the subject who experiences slips of the tongue, is trapped in the mirror image, is marked by deficiency, and is condemned to the dissatisfaction of desire. The conceptualization of desire draws attention to the subject's state of being an incomplete being, the desire's directing the impulses that follow and tend to fill/fill this deficiency, its relationship with the unconscious processes that affect the subject's metonymic orientation to objects in order to eliminate the deficiency and therefore its object selection, and the expression of desire through signifiers. He reveals the process of subjectification through three orders, which he calls imaginary, symbolic and real. It positions ego in the imaginary order and the subject in the symbolic order. The subject, who enters the field of the symbolic order with the use of language, is fragmented and divided into two from the very beginning because he cannot succeed in subjecting the relationship between the ego and its images to the symbolic law. The subject is not a being who can say whatever he wishes with his free will and express his desire as he wishes. Language (the big Other), which comes into play at the moment of speaking and is there with its norms, presents a normative imposition that exceeds the subject. Real order; i is grasped as a hard core that resists symbolization and dialecticization, persists and always returns to it, and is associated with the impossible. The focal point of the novel *İntibah* is the family, the mother-father-son relationship, and the son's individuation. The gap in authority arising from the loss of the father, the subjectivation process of the son who cannot create himself because he cannot break his bond with the mother, produces a meaning in parallel with the conflict brought by loyalty to the authority figure and self-love. In this context, the symbiotic relationship between mother and child, narcissism and the impact of the protagonist on the subjectivation process gain importance. In the chronological line from his birth to his death, the novel presents Ali Bey's ways of relating to himself (self, consciousness, personality and body), the Other (language, family, society, culture, etc.) and the universe, including his life practices. The process of building his subjectivity is revealed, starting from his relationships with his parents, to his experiences after the loss of his father, and thus to his death. Ali Bey, who chooses a life and personality with the guidance of his father and accepts the law that obeys him, experiences a great emptiness with his loss, and is left defenseless with a life that does not belong to him and his alienation from the world. However, the obsessive subject's attempt to exist in thought by making his desire impossible causes him to give up on Mehpeyker with an excuse and return to his mother's house in regret. Then he marries Dilaşup, whom her mother wants, and leaves her too. Having made his relationship with both objects of desire impossible, Ali Bey finally blames his mother and leaves her. The factors

that determine object selection become important in his actions towards separation from his mother's desire. According to Freud, from the moment the model for the love object category is formed, the tendency towards love and affection tends towards the image of the innocent mother (mother1), and the sexual tendency tends towards the sinful mother (mother2). Lacan states that the mother meets a loving, devoted mother figure. The two objects of love in Ali Bey's life are located at two different poles and meet the substitute mother. The mother1 (innocent woman image/Virgin Mary), which is the symbol of mother-child unity in Ali Bey's unconscious, appeared in Dilaşup, and the mother2 (sinful woman image/prostitute/prostitute) who desires someone else appeared in Mehpeyker. In the position of the beloved object in relation to desire, Mehpeyker represents fatality and Dilaşup represents sublimity. The sinful mother coded in Ali Bey's unconscious and the innocent mother he experiences in life merge into the two women in his life. Ali Bey is stuck in his mother's desire. He cannot find the way to his own desire because his own desire is inextricably tied to the desire of the Other. He could not complete his mourning effort for his dead father, the symbolic father was settled, he hesitated between leaving his mother's demand and realizing his own desire, he could not achieve phantasmic unity with the objet petit a he encountered, he failed to traverse the fantasy in the void of the missing, he established a childish subjectivity suspended in the time of the Other.

GİRİŞ

Jacques Lacan; Kartezyen anlayışın bölünmemiş, yekpare öznesinin tersine bölünmüşlüğüyle tanımlanan ve bilinçdışının etkisinde olan bir özne profili sunar (Žižek, Yamuk Bakmak 231). Özneyi verili bir yapı olarak görmemesinden hareketle temel izleğinin *özneleşme süreci* olduğunu ifade etmek mümkündür. Ona göre özneleşme sürecini içeren üç asli düzen *imgesel (imaginaire)*, *simgesel (symbolique)* ve *gerçek (réel)* (Lacan, Baba-nın-Adları 16). Özneyle *ben/ego (moi)* arasında yaptığı fenomenolojik ayrımla *benin* imgesel inşa olduğunu ve bilinçdışının öznesinden ayrıştırılması gerektiğini belirtir (Chiesa 27). *İmgesel* düzen, *benin* oluşumunun açıklandığı ve insan yavrusunun *ötekiyle* tanıştığı süreci içermektedir (Castanet 20). *Simgesel*, *benin* kültürel yapıda özneleşebileceği alandır. *Kastre edilen* özne *Baba-nın-Adı* yoluyla bu düzeni öğrenir ve hazır olan *yasalarına* uymak durumundadır (Žižek, Yamuk Bakmak 232-233). *Oidipus kompleksi*, *fallus*, *dil*, *Öteki*, *bilinçdışı*, *arzu* ve *gösteren* bu bağlamda önem kazanır. *Gerçek* ise simgeselleştirilmeye direnen sert bir çekirdek olarak kavranır ve imkânsızla bağdaştırılır (Žižek, İdeolojinin Yüce Nesnesi 175). Ölüm, travma, biyolojik ihtiyaçlar (açlık vb.) gibi adlandırılmayan ya da tamamen kavranamayan, dilin ve anlamlandırmanın ötesindeki alana işaret eder (Lacan, Psikanalizin Dört 60-61).

Lacan; dil sürçmeleri yaşayan, *ayna imgesi*'ne hapsolmuş, *eksiklikle* damgalanmış, *arzunun* tatminsizliğine mahkûm olmuş özneyi konu edinir. Arzu kavramsallaştırması öznenin tamamlanmamış varlık olma durumuna, arzunun bu *eksikliği* takip eden ve gidermeye/doldurmaya yönelen dürtüleri yönlendirmesine, *eksikliğin* giderilmesi için öznenin nesnelere yönelmesine dikkati çeker. Söz konusu durumların *nesne seçimi*ni etkileyen *bilinçdışı* süreçlerle ilgisine ve *arzunun gösterenler* aracılığıyla ifade edilmesine yönelik belirlemelerde bulunur. *İntibah* romanının öznesi Ali Bey'in *eksiklik* ve *arzu* diyalektiğindeki konumu, arzuya yaklaşımı ve nesne seçimi Lacan'ın bu kavramsallaştırmalarından hareketle çözümlenecektir.

İntibah Romanında Eksikliğin Metonimisi Olarak Arzu Göstereni

*İntibah*², roman tekniğinin belirli ölçütlerinin denendiği³ ilk edebî roman olarak tanımlanmaktadır. Odak noktası anne-baba-oğul ilişkisi ve oğlun bireyleşmesi meselesidir. Başkişi Ali Bey'in kişiliğinin özellikle Tanzimat romanları için prototip olduğu ifade edilmektedir (Finn 56). Babanın kaybıyla doğan otorite boşluğu, annenin arzusundan ayrılmadığı için kendisini var edemeyen oğlun özneleşme süreci, otorite figürüne bağlılık ve narsisizmin getirdiği çatışma dikkatlere sunulur. Anneyle çocuk arasındaki *simbiyotik ilişki*⁴, narsisizm, babanın kaybı ve yas, *eksikliğin* metonimisi olarak *arzu* göstereni ve nesne seçimi başkişinin özneleşme süreci ve kişiliği hakkında bilgi vermektedir. Özneleşme sürecinin sunduğu bütünlüklü bilgi bu prototipin yorumlanmasında yardımcı olabilecektir.

Romanda, Ali Bey'in bireysel serüveni işlenir. Doğumundan ölümüne kadarki

1 Benlik algısının geliştiği *imgesel düzende* anne ve bebek arasındaki *ihtiyaç, talep ve yanıtla* gelişen ve *eksikliği* barındırmayan *simbiyotik ilişki* (iğsel bağ), özneye giden yolun ilk adımını sunan *ayna evresiyle* (*stade du miroir*) değişir. *Ayna evresi* *benin imgesel eşlenikle* (*semblable*) ya da *ayna imgesiyle* (*image spéculaire*) *özdeşleşerek* (*identification*) kurulmasını içermektedir. *Prematüre* olarak doğan ve kendi bedenini ortopedik bütün olarak algılayamayan insan yavrusunun, *ayna evresinde* kendisini dışarıdaki bir *bakıştan* (*regard*) görmesi ve Lacan'ın *speküler imaj* olarak tanımladığı imgeyle *özdeşleşmesiyle* *ben* oluşur. Öznenin bir *gösteren* olarak aynadaki imgesi, kendisindeki *eksikliğin* ontolojik olarak ilanı değilse bile onun zeminini oluşturmaktadır. Eksiklik bu evreden itibaren kendi varlığını tanımlayarak öznenin kendisini kurması adına ilk basamak olur (Lacan, Psikanaliz Deneyiminin 149-156; Lacan, Psikanalizin Temel 77-86; Moati 303-306; Bowie 25-49; Homer 49-50). *Ayna evresi*, özne ve öteki arasında, öznenin daha sonraki kronolojik olarak birbirini izleyen bütün *imgesel özdeşlemeleri* için bir model oluşturacak yapısal bir psikik diyalektik teşkil eder. Ötekiyle kurulan *imgesel ilişkilerle* *ayna evresi* deneyimi sürekli tekrarlanır (Chiesa 32).

2 Yazar, eserini 1873-1876 yılları arasında Magosa'da sürgündeyken yazar (Akün 369) ve Son Pişmanlık adını verir, ancak roman Maarif Nezaretince konulan sansür nedeniyle *İntibah- yâhud-Sergüzeşt-i Ali Bey* adıyla çıkar (Aktaş V).

3 Namık Kemal, Türk edebiyatının yeni tanımaya başladığı romanı tarif etmek, romanın teknik şartlarını ve ölçütlerini Türk okuyucusuna tanıtmak ihtiyacını duymuştur. Baştan geçen, yaşanan bir macera ya da vaka; onun içinde yer alan insan, onun dış görünüşü ile portresi ve iç âlemi; bu ikisine zemin teşkil eden mekân ve sosyal ortamın anlatılmasını romanın üç temel boyutu olarak değerlendirmiş (Akün 373) ve eseriyile bu ölçütleri denediği bir örnek vermiştir.

4 Biyolojideki anlamıyla *simbiyotik* ilişki, iki canlının tek bir organizma gibi bir arada yaşamaları anlamına gelmektedir. Biyolojide doğrudan fizyolojik ihtiyaçlar üzerinden anlatılan *simbiyotik ilişki*; Lacanyen teori bağlamında bebeğin anneyle ilişkisinde duygusal ve fizyolojik ihtiyaçlarının karşılandığı, özne ve Öteki ayrımlarının bebek için henüz oluşmadığı, *eksikliğin* hissedilmediği ve *ihtiyaçların talep* şeklinde dile getirilip anne tarafından karşılandığı *iğsel birliği* anlatmaktadır. Bu benzerliği vurgulamak için Lacan'ın *The Object Relation* seminerinde kullandığı gibi "simbiyotik" kelimesi tercih edilmiştir.

kronolojik çizgide Ali Bey'in kendisiyle (benlik, bilinç, kişilik, beden), Ötekiyle (dil, aile, toplum, kültür vb.) ve evrenle ilişkilene biçimleri yaşam pratiklerini kapsayacak şekilde sunulur. Ebeveynleriyle ilişkileri ile babasının kaybıyla başlayan ve ölümüne kadar takip edilebilen deneyimleri özneleşme süreci hakkında çıkarımda bulunma imkânı tanımaktadır. Ali Bey mutlak iyile mutlak kötü arasında seçim yapamayan, varoluş bunalımı duymayan, kendilik kaygısı hissetmeyen ve eylemlerinin edimcisi olamayan birisidir. Özellikle Dilaşup'la evliliğini sonlandırdıktan sonra herhangi bir şeyle ilgili sorumluluk hissetmez, başına gelenlerden dolayı utanç duymaz, yaşamına yön verecek bir tutum geliştiremez. Fenomenlere ve deneyimlenen dünyaya boyun eğdiği, duyu yanılıklarına düştüğü bir özneleşme süreci yaşar. Roman boyunca *Anne-nin-Arzusundan ayrılmanın* mücadelesini verir.

1. Ali Bey'in Eksiklik Deneyimi ve Arzu Yolculuğu

Lacan'ın arzu için kullandığı *désir* sözcüğü istek, heves, talep, itki, dürtüden farklı bir bağlamı imlemektedir. Yaklaşımı Spinoza, Hegel ve Freud'dan belirli izler taşımakla birlikte *arzuyu* bilinçdışıyla temellendirmesi dikkati çeker. Arzunun *imgesel düzende ihtiyaç, talep ve eksikliğin* oluşumu; *simgesel düzende Anne-nin Arzusunun Baba-nın-Adıyla* ikame edilmesi, *objet petit a, fallus* ve nesne seçimi; *gerçek düzende fantezi* vb. terimlerle bağlantıları bulunmaktadır (Lacan, *Écrits* 195). Öznenin *arzusunu tanıması* ve bu *arzuyu tayin etmesinin* gerekliliğini vurguladığı çalışmalarında arzu; özne, Öteki, bilinçdışı, *objet petit a, jouissance* vb. bağlamında ele alınır. *Desire and Its Interpretation* başlıklı seminerinde, arzunun konumunun özneye *gösteren* arasındaki dilsel işleve demirlendiğini ifade eder. Bu dilsel işlevi nedeniyle *arzuyu* bilinçdışına ait bir öge olarak konumlandırır. *Arzu*, özü itibarıyla başka bir şeye yönelik sürekli arayıştır, onu *tatmin edebilecek* müstakil nesne yoktur. *Gösterenlerin* diyalektik hareketinin temel parçasıdır ve tatminden ziyade kendisini devam ettirmenin peşindedir (Lacan, *Desire and Its Interpretation* 5).

Lacan *arzunun, talep ve ihtiyaçla* karıştırıldığını belirterek bunların birbirinden ayrılmasını gerekli görür. *İhtiyacı* organizmanın gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkan ve doyurulduğunda geçici de olsa yatışan iştah şeklinde tanımlar. *Prematüre*⁵ doğan insan yavrusu kendi ihtiyaçlarını *talep* biçiminde dile getirir. Fakat *ihtiyacı* gösteren *talep*, Ötekinin varlığının özel anlam kazanmasıyla sevgiyi de simgelemeye başlar. Böylelikle talep hem ihtiyacı dile getiren hem de sevgiyi karşılayan ikili işlev üstlenir. Fakat ilk Öteki (anne), insan yavrusunun *talep* olarak dile gelen *ihtiyaçlarını* karşılasa da öznenin aşk/sevgi talebine yanıt veremez. *Talebin* öteki yüzü olan *sevgi/aşk beklentisi* karşılıksız kalır ve *hayal kırıklığı (frustrasyon)* ortaya çıkar (Evans 40-41). Böylelikle *arzu* doğar. Bu tanımlamayla

⁵ Doğumdan itibaren beliren ve bir süre geçerliliğini koruyan motor beceri *eksikliği*, hastalık belirtileri ve beslenme bağımlılığından dolayı Lacan, insan yavrusunun organik *yetersizliğe* sahip olduğunu ve *prematüre* doğduğunu düşünmektedir. İnsan yavrusunun yetersizlikleri ve eksiklikleri anneye olan yakın bir bağlanma aracılığıyla giderilir. Bağlanma, ilk libidinal nesne olan meme vb. aracılığıyla sağlanır (İzmir 254).

arzunun, Ötekiyle olan bağı açığa çıkar. Lacan (2005) "The Direction of Treatment and the Principles of Its Power" başlıklı yazısında arzusunun oluşumuyla ilgili şunları dile getirir:

Arzu talebin ötesinde üretilir, talep öznenin yaşamını kendi koşullarına eklemlerken ihtiyacı o yaşamdan koparır. Ancak arzu, aynı zamanda talebin içinde/bünyesinde de bir boşluk/oyuk olarak açılır, çünkü koşulsuz bir varlık ve yokluk talebi olarak talep, sevgi talebinin temelini oluşturan hiçliğin, Ötekinin varlığını reddeden nefretin ve talepte görmezden gelinen şeydeki dile getirilemez unsurun figürü altında olma isteğini çağırıştırır (201).

Bu nedenle *arzu* doyurulabilecek bir iştah ya da sevgi talebi değildir, *arzu* ilkinin ikincisinden çıkarılmasından kaynaklanan *farktır* (Lacan, Fallusun Anlamı 54). İhtiyaçla sevilme isteğinin örtüşmemesinden ve taleple muhatabının onu karşılama gücü arasındaki farktan kaynaklanır (Bowie 154). Dolayısıyla *arzunun* şekillenmeye başlaması için *talep*, *ihtiyaç*tan ayrılabilirdir. Bu bağlamda Lacan, *imgesel düzende* yer verdiği *ayrılmayı* arzuyla ilişkilendirir. Öznenin dünyadaki varlığı ebeveynlerinin belirli bir şeye yönelik arzusuyla (haz, tatmin, iktidar, ölümsüzlük vb.) ilişkili görünmektedir. Doğumdan sonra da çocuk sahibi olma motivasyonu, *simgesel düzende* bir özne yetiştirmek şeklinde devam eder. Ötekinin arzusu her iki yaklaşımda da öznenin sebebidir. Özne, kendisinin dışında gelişen bu arzuya *yabancılaşma* ve ondan *ayrılma* durumunu belirli düzeylerde yaşamak durumundadır. *Yabancılaşma*, öznenin kendi doğumundan önce gelen ve kendisinin sebep olmadığı bir arzusunun yani Ötekinin arzusunun onun nedeni olmasıyla; *ayrılma yabancılaşmış* öznenin, onun dünyasında kendisini dışı vuran Ötekinin arzusuyla⁶ yüzleşme ve onun üstesinden gelme çabasıyla ilgilidir (Fink, Lacancı Özne 87-88).

Anneyle bağlantılı temel gösteren olan fallus⁷ ile babayı ve kastre edilmeyi

6 Lacan'ın arzuyla ilgili olarak sıklıkla tekrarlanan formlerinden biri öznenin arzusunun Ötekinin arzusu olduğudur. Bu formülü birkaç farklı biçimde yorumlamak mümkündür. Bunlardan ilki Kojève kanalıyla Hegel'den aldığı düşüncedir: Arzu, özünde Ötekinin arzusudur. Bu ifade hem başkasının arzusunun nesnesi olmayı arzulamak hem de bir başkası tarafından *tanınmayı* arzulamak anlamına gelir. İkinci yorum yine Kojève'in Hegel yorumundan alınan, öznenin Öteki dolayısıyla arzulamasıdır. Başka bir ifadeyle özne, başka bir öznenin bakış açısıyla arzular. Bir nesneyi arzulandığı yapan şey bu şeye özgü nitelik değil, yalnızca başka bir özne tarafından arzulandığı olmasıdır. Üçüncü yorum arzu Ötekinin arzusudur, şeklindedir. Bu, en temel arzusunun anneye yani ilk Ötekine yönelik yasak arzu olduğu yorumlamasına açımlanabilir. Dördüncüsü arzusunun daima başka bir şeye yönelik olmasıdır. Bu, arzusunun nesnesinin sürekli olarak değiştiğini/ötelendiğini ve bu nedenle arzusunun bir *metonimi* olduğunu ortaya koyar. Son yorumlama ise arzusunun Ötekinin alanında yani bilinç dışında ortaya çıkmasıdır. Buna göre *arzu* daima öteki öznelerle atfedilen arzularla kurulan diyalektik bir ilişki içerisinde oluşmaktadır (Evans 41-43).

7 Lacan'a göre anneye çocuk arasındaki ilişkide *fallus* temel gösterendir. Öteki ile eksiksiz birleşmeye duyulan temeldeki arzusunun gösterenidir, doluluğu imler ve yokluğu/eksikliği çekilen bütünlüğü taşır (Sarup 31). *Fallus* preodipal dönemde çocuk tarafından annenin arzusunun nesnesi olarak algılanır ve çocuk, annenin arzuladığı bu temel gösterenle özdeşleşmek ister. Ancak *Anne-nin-Arzusu* da eksiklikle damgalanmıştır ve onun arzusunun ayrıcalıklı nesnesi çocuk değildir. Çocuk; annenin yegâne nesnesi olmadığını annenin ilgisinin *fallus* olduğunu ve *fallustan* mahrum bırakıldığı için onda bu nesnenin eksik olduğunu fark ederek temel bir *hayal kırıklığı* (*frustrasyon*) yaşar. Bu temel *hayal kırıklığı*yla çocukta bir gerçeklik duygusu gelişmeye başlar. *Sütten Kesilmeyi* bir kompleks olarak değerlendiren Lacan ortaya çıkan ilk *nesne eksikliğini*, *hüsran* olarak nitelendirir. Bu *hüsran* çocuk için 'Bana verilmeyen şey bana aittir ve dolayısıyla benden alınmıştır -onu geri istiyorum.' şeklinde düşünülen bir imgesel hasara neden olur. Çocuk bu ilksel *hüsran* nedeniyle annesini arzulayan bir Öteki (*Anne-nin-Arzusu*) olarak deneyimler. *Anne-nin-Arzusuna* yanıt arar, onunla *simbiyotik ilişkiyi* arzular ve bu nedenle eksiklik ve yetersizliğini dolayım yoluyla gidermeye çalışır. Bu imgesel ilişkiden (*simbiyotik bağ*) kopuşu *Oidipus kompleksinin* tamamlanmasıyla gerçekleşir (Chiesa 115).

vurgulayan *Oidipus kompleksi simgesel düzenin* kurucu öğeleridir. Çocuk, annenin arzusunun babaya olduğunu fark ettiğinde *Anne-nin-Arzusu Baba-nın-Adıyla* ikame edilerek yasak arzudan uzaklaşılır, dilin ve *yasanın* kurucusu olan *Baba-nın-Adı* vurgulanarak kastrasyon gerçekleşir (Evans 108-111, 209). Oidipus kompleksinin tamamlanmasından sonra özne, *simgesel* düzene girer; annenin *fallusu* olmaktan vazgeçer, bu aynı zamanda *simbiyotik bağın* hazzından da uzaklaşması anlamına gelir. *Baba-nın-Adı* tarafından kastre edilerek yasaklanan haz, *simgesel düzende jouissance* dönüşür (Žižek, Yamuk Bakmak 230). *Fallus* ise kastrasyondan sonra dilin dünyasına ve *simgesel düzene* giren öznenin *eksikliği*ni vurgulayan temel *gösteren* olarak kalır. Özne, *simgesel düzende* bu ilksel kayıp *göstereni* sürekli arzulamakta ancak ulaşamamaktadır. Bu nedenle *fallus*, öznenin arzusunun daima *eksik* kalacağını işaretlemektedir. *Simgesel düzenin* öznesi, *eksiklikle* damgalanan ilksel arzusunu canlı tutmak ve bu diyalektik içerisinde kalmak için geçici tatmin sağlayacak ikame nesnelere arar. Bu arayış, *eksikliğin metonimisinin arzu* olarak ortaya çıkmasını ve aynı zamanda *arzunun yapısını* açıklamaktadır. Özne, anneyle olan ilksel birlikten yadigar kalan artığa, *objet petit aya* yönelir (Fink, Lacancı Özne 101). Öznenin içinde bulunduğu kültürel, toplumsal ve dilsel ağı taşıyan *simgesel düzen*, köklü bir ötekilik alanıdır. Merkezden kayan özne için *simgesel düzende gösterenler* önem kazanır. Çünkü Lacan'a göre özne, bir *gösteren* için başka bir *gösteren*⁸ tarafından temsil edilir. Özneyi damgalayan, *simgesel düzende*ki konumunu tayin eden şey *gösterendir*; düşe, nükteye, dil sürçmelerine ve yerine getirilmeyen eylemlere anlam kazandırır. *Arzu* ve ötekilik biçimlerini düzenler (Roudinesco 58). Özne, dil denilen *yasaya* tabi olarak konuşabilmektedir. Dil, konuşulduğu anda normlarıyla özneyi aşan bir dayatma sunar. Özne kontrol edemediği öznelerarası diyalektiğin oluşturduğu toplumsal *yasanın* içinde varoluşunu arar. Bu varoluşta *bilinçdışının* dil gibi yapılanması önemli rol oynar. Özne; dil ve *Ötekinin* alanını içeren, *Baba-nın-Adıyla* (yasayla) oluşan ve öznedeki tamamlanamayacak *eksikliği* taşıyan *simgesel düzende* dilin ve *arzunun* alanında bölünmüşlüğüyle yer alır.

İntibah'ta anlatıcının hâkim bakış açısıyla sunduğu Ali Bey'in çocukluğu, ailesi ve yetiştirilme tarzıyla ilgili aktarımlarında öznenin *simgesel düzende*ki konumuna ilişkin bilgiler dikkati çekmektedir. Olay örgüsünün henüz başında anlatıcı, Ali Bey'in yetiştirilmesinde babanın rolü üzerinde durur. Varlıklı bir ailede yetişen Ali Bey kültürlü, modern eğitim almış donanımlı bir birey olarak tanıtılmıştır. Ona belirtilen kimliği kazandıran babasıdır. Eğitiminin aristokratlar düzeyinde olması için özen göstermiş, bunun sonucunda Ali Bey birkaç dil bilen ve edipler arasında kabiliyetli birisi olarak *tanınmıştır*/kimlik kazanmıştır (Namık Kemal 10-11). *Adı* söylenmeyen babanın, oğlunun büyümesi ve yetişmesi

8 Lacan, Edgar Allan Poe'nun *Çalınan Mektup* öyküsü üzerine gerçekleştirdiği seminerle öznelerarası diyalektik, gösteren ve özne ilişkisini çözümler. Lacan'ın yorumu gösteren olarak mektubun yer değiştirerek öznenin konumlarını belirlediği şeklindedir. Öznenin konumunu, öznelerarası ilişkileri belirleyen ve özneyi simgesel düzene yerleştiren mektuptur. Hiçbir özne, gösterenin efendisi olamaz. Çünkü özne, tekrarlanan bir süreç (tekrar otomatizmi) aracılığıyla gösteren tarafından bir anlam zincirine dâhil edilebilmektedir (Lacan, *Çalınan Mektup Üzerine*).

sırasında temel kaygısının eğitim olduğu anlaşılmaktadır. *Baba-nın-Adının* kabul edilmesi özneyi bir soykütüğünün içerisine yerleştirir, ona *simgesel düzende* bir yer sağlar ve kendisini birisinin adıyla bağlantılı göndermeyle/referansla konumlandırmasını talep eder (Ver Eecke 416). *Baba-nın-Adı* özne için Tanrı'nın, devletin, yasa koyucu ve yasaklayıcı otoritenin simgeselleştirilmesi anlamına gelir. Kişiyi bölünmüş özne (*S*) hâline getiren (Žižek, Yamuk Bakmak 228) bu olayla birlikte öznenin *jouissance*ına sınır çizilmiş, anne ile arasındaki *imgesel bağ* (simbiyotik ilişki) kopma durumuna gelmiş ve özne *arzuyu* deneyimleyebileceği *simgesel* düzene dâhil olmuştur. Ali Bey için babanın *yasayı* akıldan ve modern eğitimden yana işlettiği anlaşılmaktadır ve bu öğeler Ali Bey'i üzeri çizili/bölünmüş bir özne konumuna taşımaktadır. Ali Bey, akılcı gelişimi simgeleyen Apollonik kimlikle özdeşleşmiş, modern eğitim ve terbiyeyle kültürel dünyaya hazırlanmış ve toplumdaki konumu belirlenmiştir. Ancak kültürel yapı içerisinde Ali Bey'in özneleşebileceği alan eğitimle ilişkilendirilse de mizacında bir şeye fazlasıyla düşkün olma ve tutkuyla bağlanma huyu gibi duygusal eğilimleri baba tarafından sınırları çizilen *simgesel düzende*ki konumuna tehdit oluşturan zaaf lar ya da özneliğindeki gedikler olarak görülmektedir. Duygusal eğilimleri aldığı eğitimi ve aklını kullanmasına engel olmakta, merak ettiği şeylere tüm dünyayı unutturmasına bağlanarak yalnızca onunla meşgul olmasına, arzu ettiği şeyler içinse gerçekleşmesinde bir anlama rastlarsa amacı ne kadar küçük olsa da elde etmek için fedakârlıktan çekinmemesine neden olmaktadır. Arzusuyla ilgili ümitsizliğe düşerse günlerce hastalanmakta, geceleri ağlamaktadır (Namık Kemal 10-12). Bu da Ali Bey'in ödev ahlakıyla ve yalıtılmış bir bilinçle eylem ve davranışlarda bulunamayacağını işaret etmektedir. Bu nedenle bir şeye fazla düşkün ve tutkunluğa esir olma gibi duyguyu ön plana çıkaran *ihtiyaçları* baba tarafından eğitime yönlendirilmiştir (Namık Kemal 11). *Ötekinin arzusunun* yerine getiren Ali Bey'in *ihtiyaçları*, babanın *taleplerine* göre şekillenmiş görünmektedir. *Ötekinin arzusu* özne üzerinde etkili olmakta ve Ali Bey, çocukluğundan ilk gençliğine kadarki dönemde babanın narsistik uzantısı görevini üstlenmektedir. Ebeveynlerin doğum öncesi başlayan çocuk sahibi olma ve sonrasında çocuk yetiştirmeye yönelik motivasyonu romanda baba tarafından işletilmiştir. *Ötekinin arzusu*, Ali Bey'in sebebi durumundadır ve *yabancılaşma* ile *ayrılma* temel sorunlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Kastrasyon tamamlanarak simgesel düzene dâhil olmuş görünse de Ali Bey'in yaşamında anne ve babasının arzusunun etrafında dolanmak söz konusudur. Babasıyla olan ilişkisinde onun *taleplerinin* uygulayıcısı olarak kendi arzusunun yolunu bulamamış bir öznedir. Baba için Ali Bey, kurguladığı bireysel ve kültürel kimliği yerleştirdiği narsistik uzantıyken Ali Bey için baba, *ben idealini* karşılar. Çocukluğunda ve ilk gençlik yıllarında babasının eğitiminden geçen Ali Bey, arzusunun yalnızca bilgiye yönlendirebilmiştir. Babasının tedrisatında biyolojik olarak büyümüş, zihni gelişimini tamamlamış, duygusal eğilimlerini bilgi ve tahsile yönlendirmiş bir profil oluşmuştur. Baba tarafından üretilen yapay cennet, Ali Bey yirmi

yaşındayken yok olacaktır. Yol gösterici otorite olarak sezdirilen baba, ölümüyle Ali Bey'in hayatından çekilecektir. "Sebeb-i vücudu, mürebbi-i efkârı olan" (Namık Kemal 12) babanın ölümü özneliğini inşa sürecinde bir parçalanmaya neden olacaktır. Yaşama sebebi, yetiştireni, danışmanı, sırdaşı, sadık yârini kaybedince hayatın lezzetini de kaybetmiş gibi hissedecektir (Namık Kemal 12). Ölüm, ampirik bir boşluğu işaret ettiği için kaybın en açık ifadesidir (Leader 32). Babasının yönlendirmesiyle yaşam ve kişilik seçerek ona itaat eden Ali Bey, babanın kaybıyla büyük bir boşluk yaşayacak ve dünyaya yabancılığıyla savunmasız kalacaktır. Yaşamında *ben ideali* ve bağlılığının merkezi olan referans noktası ortadan kalktığından sonraki tüm eylem, duygu ve davranışları bu kayba verilen tepkiler bütünü olarak ele alınabileceği gibi babanın ölümü üzerine *yasayı* devralmayıp *Baba-nın-Adını* kesintiye uğratan *Anne-nin-Arzusundan ayrılmaya* çalışacaktır.

Lacan *arzu*, *talep* ve *ihtiyaç* arasında yaptığı ayrımlarla *eksikliğin* arzu için önemini ortaya koymaktadır. Lacan'a göre *arzu*, *eksiklikle* kurulan ilişkiyi ifade eder. Bu nedenle onun terminolojisinde *arzuyla* bağlantılı kavramların ilki *eksiklik*tir ve *arzunun* ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Fakat eksik şeyin ne olduğu çalışmaları boyunca değişmiştir. Öncelikle Sartre'a koşut biçimde varlık eksikliğini belirtmektedir. Buna göre arzu, eksiklikle kurulan ilişkidir ve arzulan şey varlıktır. 1956'da bir *nesne eksikliğini* ifade etmeye başlar. Sonra kastrasyon *eksiklikle* eş anlamlı hâle gelir. 1958 yılında arzunun bir varlık eksikliğini/olma eksikliğini *metonomisi* olduğunu savunur. *Arzuyla* bağlantılı olan varlık eksikliğini, *taleple* bağlantılı olan sahip olma eksikliğıyle karşılaştırır (Evans 98-99). "The Signification of the Phallus"ta *eksikliğin*, anne ve çocuk arasındaki *simbiyotik ilişki*de kök saldığını açıklar. Buna göre sevgi *talebinin* yanıtsız kalmasından dolayı oluşan tatminsizlik/yoksunluk etkisi *arzu*yu doğurmaktadır (Lacan, *Écrits* 219). Çocuk, *Anne-nin-Arzusunun* başkasına yönelik olduğunu anladığında onun *fallusu olmayı* arzular. Çünkü *fallus*; *ihtiyaç*, *talep* ve *arzunun* sözlü-olmayan ve işlenmemiş bir sembolü şeklinde hazır durmakta ve bireyler arasında arzu alışverişleriyle dolu dilsiz bir dünya tasarlanmasına imkân vermektedir (Bowie 159). Sahip olunamayan ve *eksikliğin* göstereni *fallus*, öznenin arzusunu harekete geçirmektedir.

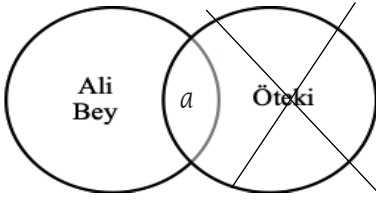
Ali Bey'in *arzu* ve *eksiklik* diyalektiğinde anne Fatma Hanım'dan kaynaklanan çözümsüzlük bulunmaktadır. *İmgesel* düzende *talep* ve *ihtiyaç* arasındaki doldurulamaz boşluğa yerleşen ve *eksikliğin* tanınmasıyla bilinçdışına kodlanması beklenen *arzu*, Ali Bey için temel *eksiklik* seviyesinde kalmıştır. Babanın ölümüne kadar annenin varlığı dikkati çekmez. Babanın ölümünden sonra ise Fatma Hanım, *Baba-nın-Adını* devralıp özneye *yasayı* hatırlatacak söylemlerde bulunmaz. Lacan, annenin söyleminde *Baba-nın-Adının* *hesaptan düşülmesinin*/kesintiye uğratılmasının *imgesel düzende* öznenin kültürel ve cinsel konum alacağı yerde boşluk/gedik bırakacağını ifade etmektedir (Tura, Ben

İdeali 7-8). Fatma Hanım eşinin ölümünden sonra arzulayan birisi olduğunu ve dilin bölen/yasaklayan işleyişine maruz kaldığını göstermez; aksine *imgesel* düzendeki anne-çocuk *ilksel birliği*ni canlandırma eğilimindedir. Fatma Hanım'ın romandaki ilk bahsi, eşinin ölümü üzerine hissettiği keder ve ümitsizliği bırakarak "ciğer pâresini" kaybetmemek için giriştiği davranışlarla ilgilidir. O, birinin kaybından sonra beklenen üzüntü, keder ve ağlamayı gönlünde saklayarak oğluna yönelir. Bu yaklaşımda Ali Bey'in yas tutma *ihtiyacı*ni *talep* biçiminde algılayan, verdiği *yanıtta* onu bu yas sürecinden hızla uzaklaştırmak isteyen ve kendi duygularını bastıran bir anne dikkati çekmektedir. Ali Bey ise derin üzüntü hâlinde annesinin ısrarlarına karşı gelemeyerek uzaklaşır. Anne tarafından yas sürecini tamamlamasına izin verilmez. Babanın ölümünden kısa bir süre sonra annenin ısrarı üzerine Çamlıca'ya çıkması (Namık Kemal 12-13) bu bağlamda değerlendirilebilir. Ali Bey, *ihtiyaçlarını talep* biçiminde dile getirebilmektedir fakat *ihtiyacı*nın karşılanmasını değil, Ötekinin tavrını *onaylamayı* önemsemektedir. Babasının sınırlarında gezindiğini gösteren bu yaklaşımı, Çamlıca'ya çıktıktan sonra yeni davranışlarla *yer değiştirir*. Engellenen yasın açığa çıkardığı duyguları, duygusal ilişkilerdeki deneyimsizliği ve alışkanlığa dönüşen Çamlıca gezileri babanın çizdiği sınırların dışındaki bir kimliğin hazırlayıcısı olur. Tüm bunlar duygusal eğilimlerinin gün yüzüne çıkmasına olanak tanır ve özne, babanın sınırlandırdığı dünyadan ayrılarak yeni deneyimlere açılır. Babasının eğitime/akla, annesinin duyguya yönelen ve öznenin gerçek *ihtiyaçlarını* gözetmeyen *yanıtları* arasındaki derin uyuşmazlıkta salınan ve gelgitler yaşayan Ali Bey, babanın simgelediği her şeye *yabancılaşır*. Yasanın koruyucusu olan babanın devreden çıkmasıyla beliren *yabancılaşma*, annenin *söyleminde Baba-nın-Adına* gönderme yapmamasıyla derinleşir. Kimliğiyle ilgili Ötekine verdiği eğitim ve terbiyeyle donanmış olma mesajı değişir. Yalan söylemesi, işine özen göstermemesi, insanların kendisine duyduğu güveni zedelemesi gibi söylem, eylem ve yaklaşım farklılıkları bunun somut örneklerindedir. Babanın ölümünden sonra annenin teşvikiyle âdeta yeni bir kişilikle doğan Ali Bey, annenin yaklaşımı nedeniyle *sevgi talebinin* açığa çıktığı *simbiyotik ilişkiyi* deneyimler. Fatma Hanım'ın arzusundan *ayrılma* ve kendi *arzusunu* tanıma noktasında ikilem yaşar. Bundan sonra Ali Bey'in kendisini tamamlanmış bir özne olarak gördüğünden temel *eksikliği kabul etmekte zorlandığı*, onu *reddetmeyi* denediği ve *objet petit anın* (anne çocuk arasındaki *simbiyotik bağdan* kalan artık) kendisine ait olduğundan hareket ederek *Anne-nin-Arzusundan ayrılmaya* çalıştığı dikkati çeker. Bunun göstergelerinden biri Mehpeyker'le kurduğu ilişkidir. Annesinin ve toplumun onaylamayacağı bir arzu nesnesiyle birliktelik yaşayarak *Anne-nin-Arzusundan ayrılmayı* dener. Söz konusu deneme, *Anne-nin-Arzusundan ayrılmaya* çabası ya da *ikilemi* olarak kalır. Annesine eve geç geldiği için yalan söylemesi ve sonra suçluluk duyması, yalan söyleme nedeni Mehpeyker'le ilgili olmasına rağmen içeriğinin annenin en çok talep ettiği şey olan işte başarılı olmayı vurgulaması, annesinin istediği/uygun

gördüğü Dilaşup'la evlenmeyi kabul etmesi, tüm eylemlerinden pişman olarak annesinin mezarında yaşamının son bulması *Anne-nin-Arzusundan ayrılmaktaki* başarısızlığını gözler önüne serer. Çünkü *arzu nesnesi, ihtiyaç ve talep* arasında gerekli boşluk oluşmadığından anneye ilgili olarak ortaya çıkmakta ve Ali Bey'i tatmine ulaştıramamaktadır. Bu nedenle Mehpeyker'le olan birliktelik bir süre sonra pişmanlıkla ve anne evine dönmeyle sonuçlanır. Hemen ardından annenin *talebi* onaylanarak Dilaşup'la evlilik gerçekleştirilir. Oysa *ihtiyaçların talep* diyalektiğinden geçerek *arzu* üretir hâle gelmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Çamlıca'ya çıkmak ve Mehpeyker'le tanışmak öznenin iki önemli trajik hatası hâline gelir. Bu durum *arzunun* paradoksal yapısı ve Ali Bey'in özne konumu hakkında bilgi vermektedir.

İmgesel düzen içerisindeki *ayna evresinde* çocuğun arzusu henüz kültürel bir *arzu* değildir ve simge içermemektedir. *Oidipus kompleksiyle* birlikte çocuğun simge içermeyen arzusu da simgeleşir. Çocuk, arzusunu bir yasaktan dolayımlayarak kodladığı için, kökensele arzusunu 'fallus olmak' hâlinde bilinçdışına yerleştirir (Tura, Freud'dan Lacan'a 122-123). Böylelikle *simgesel* düzende özne, arzulayan olarak kodlanır. Temel *gösteren* olan *fallusun* eksikliği ve *Baba-nın-Adıyla* gelen yasağa dair *yasa* öznede hiçbir zaman doyurulamayacak *arzu*yu meydana getirir. Arzu; zihnin dönüşümsel mekanizmasını besleyen, gerek düşünceler arasındaki *yoğunlaştırma* ve *yer değiştirmeyi* gerekse *gösterenler* arasındaki *metafor* ve *metonimi*yi ayakta tutan doyumsuz gücü ifade eder (Bowie 120). Lacan'a göre *ayrılma* ve *yabancılaşmaya* verilen tepki öznenin konumunu belirlemekte ve bunun sonucunda oluşan kayıp ve *kaygıyla* hangi türden mekanizmayla baş edileceği onun yapısını oluşturmaktadır. Özne, *ilk Ötekinin* (annenin) *arzusunda* ne olduğuna ilişkin soruya verdiği yanıtla, *ayrılmayı* başlatarak kendisini *Ötekinin arzusundan* ayırt edebilmektedir. Bu soruya verilen yanıt ve geliştirilen mekanizma öznenin *Ötekiyle* ilişkileneceklerine, söylemine, arzularına, duygularına, eylemlerine yön vermekte ve konumunu belirlemektedir. Lacan'ın belirlediği özne konumları içerisinde *yasanın* kesin olarak kurulduğu *nevrozda* özne, *yabancılaşma* ve *ayrılmanın* getirdiği *kaygıyla* mücadele edip kendisini var kılmak için belirli sorulara yanıt arar. Bu bağlamda Lacan'a göre nevrozun temel sorusu "Ben neyim?" türünden bir varlık sorusudur. Bu soru çocuğun, *Ötekinin* (ebeveyninin) *arzusundaki* yerini merak ettiğini göstermektedir. *Nevrozun* iki türü olarak kategorize ettiği *obsesyonun* ve *histerinin ayrılma* anında oluştuğunu düşünmektedir. Çocuğun "Ben neyim?" yönündeki sorusu *obsesyon*da "Ölü müyüm yoksa hayatta mıyım?" şeklindedir. *Obsesyon*, *ayrılmada* yaşanan *kaygıyla* baş etmeye çalışan öznenin *Ötekini reddederek var olma biçimiyle* ilişkilidir. *Obsesif özne*, *ayrılma* kaygısı ile baş ederken memenin (*objet petit a*) *Ötekinden* geldiğini (annenin bir parçası olduğunu) bütünüyle *reddederek* kendisini kurar. Böylelikle *eksikliğinin* *Ötekinden ayrılma*yla oluştuğunu kabul etmeyerek *Ötekinin arzu nesnesi* olmaktan kaçınır. Bu nedenle kendisini tamamlamaya çabalar ve *arzu*yu *imkânsızlaştırır*. Arzusunu geliştirmeye en yakın olduğu an, *Öteki* ona

üstün gelmeye ve onu gölgelemeye başlar. Ötekinin mevcudiyeti onu ortadan kaldırma ya da sönümlenmeyle tehdit eder ve özne *arzusunu imkânsız hâle getirerek düşüncede var olmak için* eylemde bulunur (Fink, Lacancı Psikanalize Klinik 162-177). Ali Bey'in yaklaşımı *nevroz özelliği* göstermekte ve *obsesif öznenin ayrılmayı* tamamlama çabasıyla koşutluk oluşturmaktadır. Ali Bey'in özne olarak kendisini kurma biçimi Ötekinin *reddederek var olmak* şeklindedir. Önce babasının sonra *annesinin arzularının nedeninde* düğümlenmiştir. Ali Bey'in özne olarak konumu şöyle gösterilebilir:

Öznenin ortaya çıkabilmesi, *yabancılaşmadan sonra Anne-nin-Arzusundan ayrılmanın gerçekleşmesi* ve bunun *objet petit a'yı* açığa çıkararak *fanteziyi* olanaklı kılmasına bağlıdır. *Anne-nin-Arzusunun* yerine geçerek çocuğa simgesel alan veren babanın yaklaşımı "baba arkasını döndüğü anda oğluna göz kırpan anne tarafından baltalanabilir" (Fink, Lacancı Psikanalize Klinik 237) ve çocuk, annenin arzusundan *ayrılma* ya da *fanteziyi kat etmede* başarı sağlayamayabilir. Eşinin ölümünden sonra Fatma Hanım'ın baltalayıcı davranışları oğlunun *fanteziyi kat etmesinin önünü kesmiştir*. Fatma Hanım, başka bir şeye yönelik arzusunu sürdürmemiş ve öznenin fantezi konfigürasyonunda sarsıntı yaratarak *objet petit a* ile ilişkisini dönüştürmesine olanak tanımamıştır. Roman boyunca oğlunun arzusunu kendi arzusuna göre biçimlendirme çabası bunun en önemli göstergesidir. Özne, kendisini arzusunun nedeni olarak işlev gören *objet petit a* ile ilişkili biçimde kurarak ayrılığın üstesinden gelmeli ve kaybı telafi edebilmelidir. *Objet petit a'nın* eklenmesiyle birlik ve bütünlük özne için yeniden sağlanabilecektir. Ancak Ali Bey, *objet petit a'nın ilk Ötekine* ait bir parça olduğunu ya da anneden gelen bir artık yadigar olarak işlev gördüğünü kabul etmeyi ya da cinsel partneri hâline gelen gerçek bir kadınla herhangi bir ilişkiye katlanmayı reddeder. *Ayrılma* kaygısıyla baş ederken *objet petit a'nın* anneye olan bağına tamamen reddedip kendisine ait olduğunu vurgulayacağı bir ilişkiye dâhil olur. Annesinin onay vermediği Mehpeyker'le aşk yaşaması bu reddin en önemli gösterenidir; Ali Bey'in Ötekinin reddederek ve arzuyu imkânsızlaştırarak kendisini tamamlama çabasını ifade etmektedir. Buna göre Ali Bey, nesneyi kendisi için alıkoymaya çalışarak Ötekinin varlığını reddetmiş ve onun arzusundan ayrılma çabasını vermiştir. Ancak Mehpeyker'le birliktelik yaşadktan ve annesiyle onun yüzünden tartıştıktan kısa bir süre sonra bahaneyle ilişkiyi sonlandırma eylemi *obsesif öznenin*, arzusunu gerçekleştirmeye en yakın olduğu an Ötekinin

üstün gelmeye başladığının göstergesidir. Ali Bey'in annesinin onayladığı Dilaşup'la evlenmesi de *ayrılma kaygısı*yla baş etmesinin sonucudur. Ali Bey, Ötekinin *talebi*yle başa çıkmayı Ötekinin *arzusuy*la başa çıkmaktan daha tercih edilebilir bulduğundan Dilaşup'la evlenir. Bu hem anneye karşı bir sevgi işaretidir hem de *obsesif öznenin* anneye ilişkili olan ve olmayan iki kadın yaratmasını örneklendirmektedir. Sonuç olarak *obsesif öznenin varlıkla ilgili temel stratejisinde* olduğu gibi yaşamındaki tüm kadınların (anne, Mehpeyker ve Dilaşup) *düşüncesinde var olmayı* (Fink, Lacancı Psikanalize Klinik 221) tercih eder. Ali Bey'in *fanteziyi kat edebilmesi* ve kendi arzusunu keşfedebilmesi için Ötekinin *talebinin* yerine *arzusunu* geçirebilmesi gerekmektedir ancak bu mümkün olamamıştır. Fatma Hanım, oğlunun *arzusunu* başka bir yere yönlendirmeden önce kayıp nesnenin başka bir nesneyle ikame olmasında pay sahibidir. Libido kayıp nesneden henüz ayrılmadan başka bir nesneyle ikame olduğundan Ali Bey'in *beni özgürleşmemiş* ve özne olarak Ali Bey *simgesel düzende* bölünmüş bir kimlikle varlığını sürdürmüştür. Bu bölünmüşlük, annenin *talebinden ayrılma* ve kendi *arzusunu* gerçekleştirme arasında salınıp durmasındaki en önemli sebeptir.

2. Arzunun Metonimik Doğası ve Ali Bey'in Nesne Seçimi

Lacan, *arzu* ve *eksiklik* arasındaki diyalektik bağlantıda öznenin nesneyle ilişkisine yer verir. Ona göre nesne, öznenin varlığını imleyen *gösterendir* ve birtakım özel anlamlar yüklenir. Bu nedenle her nesneyle ilgilenmek yerine öznenin bağlayıcısı olan ve *arzuyla* ilişkilenen nesnede derinleşir. *İmgesel düzende* çocuğun arzusuyla annenin arzusunun özdeşleşmemesinin getirdiği *eksiklik* ve bunun yol açtığı boşluktan sonra *simgesel düzende* *Baba-nın-Adıyla* kastrasyona uğrayan ve arzulayan bir varlık olarak doğan öznenin, *arzu* diyalektiği içerisinde kalabilmek için birtakım ikame nesnelere aradığını düşünmektedir. Öznenin kastrasyonla kaybettiği *ilksel arzusunu* canlı tutacak ve ona geçici tatminler sağlayacak olan nesneye Lacan, *objet petit a* adını verir.⁹ 1957'de *fantezi* formülünde *arzunun nesnesini* ifade etmeye başlar. Kısmi nesne olarak bedenin geri kalanından ayrı bir biçimde tahayyül edilen bir ögeyi karşılar. 1961'de *objet petit a*yı Platon'un *Şölen*'inden aldığı *agalma*¹⁰ terimiyle birleştirir. Değersiz kutularda saklanan değerli bir nesneyi karşılayan agalmayla öznenin Ötekinde aradığı *arzu nesnesini* ifade eden *objet petit a* arasında bağ kurar. 1963'ten sonra *a*, *imgesel düzende*ki statüsünü yitirmeden *gerçek düzene* ait bir çağrışım kazanmaya başlar. Bu noktadan itibaren *a* hiçbir zaman ulaşılamayan ve *arzunun* kendisine

⁹ Terimdeki *a*, Fransızca *autre* (öteki) sözcüğünün ilk harfidir ve Ötekinin yerine ikame eden nesneyi ifade eder (Žižek, Yamuk Bakmak 230). Lacan'ın ilk dönem çalışmalarından 1970'lerdeki son seminerlerine değin yeniden formüle ettiği bu terim *imgesel*, *simgesel* ve *gerçek düzende* etkilidir. Öncelikle anın Lacan cebirindeki anlamına değinmek gerekmektedir. İlk olarak 1955'te *a*, *A*'ya (büyük Öteki) karşıt olarak küçük ötekini belirtmek üzere daima küçük harfle ve italik olarak yazılır. Kökten ve indirgenemez bir ötekiliği temsil eden *simgesel düzene* ait olan *A*'nın aksine *a* imgesel düzene aittir, karşılıklı değiştirilebilir bir ilişki içerisinde *benle* bir çift oluşturur, *a* ve *a'*beni ve imgesel eşlenik/ayna imgesini gösterir (Evans 190).

¹⁰ Öznenin arzusunun hedeflendiğini sandığı ve nesneyi arzusunun nedeni ile karıştırmayı son raddesine kadar götürdüğü nesnedir (Lacan, *Baba-nın-Adları* 75).

yöneldiği nesne olmaktan ziyade *arzunun nedeni olan nesneyi* belirtmeye başlar. *Arzuyu* harekete geçiren, dürtüleri belirleyen kısmi nesnelere karşılık, *simgeselin gerçeğe* dâhil edilmesiyle arkada bırakılan kalıntı olarak tanımlanır (Evans 190-191).

Lacan *arzunun* müstakil bir nesnesi olmasa da onu var eden bir neden olduğunu düşünmekte ve bunu eksiklikle ilişkilendirmektedir. *Objet petit a* eksik olan bir nesneyi değil, Ötekinin *eksikliği*ni temsil etmektedir. Lacan'a göre *objet petit a*nın gelişimini başlatan şey, çocuğun arzusuyla *Anne-nin-Arzusu* arasında açılan boşluktur (Homer 122). *Anne-nin-Arzusu Baba-nın-Adıyla* ikame edildiğinde dil içerisinde arzulayan özne doğar. Ötekinin arzusu çocuğun arzusuna sebep olmanın yanı sıra temas ettiği belirli nesnelere ve insanlara onu yönlendirir. Bu bağlamda çocukta *arzuyu* meydana getiren şey, Ötekinin birine ya da bir şeye *bakışında* beliren, saf bir arzulu olma hâlidir. Çocuk nesne yerine *bakış* edimi esnasında ortaya çıkan *arzuyla* ilgilenir. Çocuğun arzusunu, Ötekinin arzusundaki deşifre edilemez şeyi yakalama gayreti kurar ve Ötekinin arzusu çocuğun arzusunun nedeni olarak işlemeye başlar. Arzunun anne çocuk birlikteliğinde (*simbiyotik bağ*) yol açtığı *eksiklik*, *objet petit a*nın doğuşunu gerektirir (Fink, Lacancı Özne 101-143). Kastrasyonla birlikte *Anne-nin-Arzusu Baba-nın-Adıyla* ikame edildiğinde *objet petit a* ilksel anne-çocuk birliğinden (*simbiyotik bağ*) kalan yadigâr bir artık/kalıntı olarak öznenin *fantezilerinde* konumlanır. Eksiklik ya da yoksunluk duygusuna yol açan yitik nesne (Sarup 41) çocuğun kendisinden bir parçayı temsil eden annenin memesi¹¹, bakışı, sesi vs. olabilir. Özne, *simgesel* sistemin sınırları içine alamadığı *gerçek düzende* bir türlü anlamlandıramadığı boşlukla başa çıkabilmek için, *benin* olduğu yıllardan itibaren bir *fantezi* nesnesi yaratır (Žižek, Yamuk Bakmak 230). Bu bağlamda *objet petit a*, öznenin arzusunu harekete geçiren ve onu canlı tutan özel bir nesneyi anlatır. Bu özel nesne, *simgesel düzende*ki ilişkilerinde tanıklanır, öznenin *imgesel düzende*ki bağlantılarına göndermede bulunur. Öznenin *arzusunun nesnesinin* nedenini ifade eder. Arzunun doğumundan, alacağı özel biçim ve yoğunluğundan sorumludur. Kişinin, bölünmüş özne olarak (*S*) varlık kazanmasında başlıca etkidir. Bölünmüş özne, Ötekinden dışlanmış olmasına rağmen bu artığa sadık kalarak *simgesel düzende tamlik illüzyonunu* sürdürebilir; *objet petit a*ya tutunarak kendi bölünmesini göz ardı edebilir. Çünkü *objet petit a*, öznenin fantazmik bir tamlik hissine erişmesine yardımcı olur. Bu nedenle öznenin doğuşu için *yabancılaşmadan sonra Anne-nin-Arzusundan*

¹¹ Lacan'a göre ilk tatmin deneyimi esnasında, meme bebeğin bedeninin parçası olmayan, kontrolü dışında bir nesne olmak şöyle dursun nesne olarak bile kurulmamaktadır. Ancak sonradan anne çocuğa istediğini vermediğinde ya da emzirmeyi reddettiğinde bebeğin tatmin deneyimini tekrar etmek üzere kalkıştığı çok sayıda denemenin ardından kurulur. Memenin yokluğu bu kuruluma yol açar. Bir kez kurulduğunda çocuk ilk seferki deneyimini, dudaklarından, dilinden, ağzından kısaca kendinden ayrılmamış hâldeki memeyi asla tekrar bulamaz. Nesne bir kez kurulduğunda bebekle meme arasında özne ile nesne arasında hiçbir ayırım olmadığı o ilk duruma asla tekrar deneyimlenemez (çünkü özne, ancak eksik hâldeki meme nesne olarak kurulduğunda, bu nesneyle ilişkili olarak var olmaya başlar. Hâliyle ilk seferde elde edilen tatmin de tekrar edilemez. Bir anlamda masumiyet kaybolur ve gerçek memenin asla tam olarak o olamayacağı bundan sonra anlaşılır. *Objet petit a*, nesnenin kurulduğu bu işlemin bir kalıntısıdır, bu simgeselleştirme hareketinden paçayı kurtarmış bir hurdadır. Başka bir şeyden yadigârdır; belki kayıp, belki daha bulunmamış bir şeyden (Fink, Lacancı Özne 147).

*ayrılmanın gerçekleşmesi ve *objet petit a*nın açığa çıkması gerekmektedir. Arzunun sahnesini oluşturan *imgesel arzudur*, fakat bu bastırılmıştır. *Simgesel düzende* özne kendisini bir nesnenin çekimine kapılmış (büyülenmiş) olarak bulur. Bu çatışkılı durum *arzu* tarafından *hedeflenen nesnenin* yanılısama olduğunu gösterir. Özne nesneyle ilişkisinde engellerle, elde etmenin zorluklarıyla karşılaşır. Lacan için aslolan *simgesel düzende*ki aşk ilişkileri için değerlendirilebilecek olan *hedef-nesne* değil, *sebep-nesne*dir. Çünkü bu yolla *objet petit a* ve özne arasındaki ilişkiyi açıklayabilmektedir. *Hedef-nesnenin* konumunu anlatan *agalma Şölen* diyalogunda geçmekte ve 'değerli şey' anlamına gelmektedir, *sebep-nesne* de *palea*dır (artık/ dışkı):*

sebep-nesne	→	d (talep)	→	hedef-nesne
<i>kaygı</i>				<i>aşk</i>
<i>palea</i>				<i>agalma</i>

Lacan, *hedef-nesnenin* geçerliliğini onda saklı bulunan *agalma* yani *kısmi nesne*yle açıklar. Kısmi nesne *hedef-nesnenin* yanında bulunur. Burada *arzu*, aşkın yönetimindedir ve ortaya paradigması *fallus* olan büyüleyici bir nesne çıkar. Lacan *Anxiety* seminerinde kısmi nesnenin, *sebep-nesnenin* yerine gönderildiğinden söz eder. Böylelikle özne kesintiye uğrar ve paradigması da *objet petit a* olarak belirir (Miller 645-646).

Romanda annesinin arzusundan *ayrılma* yolculuğuna çıkan ve *simbiyotik bağ*dan kalan *artığın* kendisine ait olduğunu düşünen Ali Bey'in arzusunu uyandıran ve *fantazmik* bir işbirlikçi olarak *objet petit a*yı karşılayan Mehpeyker'dir. Onun bazı davranış ve eylemleri bunu açığa çıkarmaktadır. Mehpeyker'in Ali Bey'in arzusunu harekete geçirme şeması şöyle gösterilebilir:

sebep-nesne	talep	→	hedef nesne (metonimik kayma)
<i>işaret (a)</i>			<i>onaylanma ihtiyacı</i>
<i>bakış (a)</i>	<i>S</i>		<i>görülme talebi</i>
<i>ses (a)</i>			<i>efendi söylemi</i>
<i>güzellik</i>			<i>okuduğu kitaplardaki güzellikle fiziki benzerlik</i>

Öznenin *Ötekinde* *objet petit a* ile karşılaşması özel perspektif içeren *bakışla*¹² mümkün olmaktadır. *Bakış*, *ayna evresinde* insan yavrusunun beninin oluşumu sırasındaki bakışıyla koşutluk içindeki tanımayı içermekte ve görmenin yanı sıra görülmeyi de kapsamaktadır. Özne-nesne arasındaki ilişki de *arzu*yı açığa çıkarmaktadır. Lacan *bakış* ve *arzu*yla ilgili görüşlerini "Objet Petit a Olarak Bakış Üzerine" başlığında ele alır (Yine/Hâlâ). Buna göre *objet petit a*, belirli bir perspektiften bakıldığında özel biçime bürünmektedir.

¹² Žižek, Lacan'ın *bakış* ve *objet petit a* arasında kurduğu ilişkiyi 'yamuk bakmak' metaforuyla açıklar (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yamuk Bakmak 27).

Bakışın talep edildiği yerde hep eksiklik vardır. Eksik olan Lacan tarafından 'hiçbir zaman seni gördüğüm yerden bakmıyorsun bana' önermesiyle ortaya konulmuştur. Bakış ile göz arasında mutlak bir örtüş(e)meme durumunun tespiti, görünüş ile onun ötesi arasındaki diyalektiği ifade eder. Bakışın bir yere odaklanmasında ve konmasındaki ilk edim hiç kuşkusuz kuşatıcı hâkim edimdir, çünkü bakış yerleştiği mekânda dışarıdan gelme her şeyi hükümsüz, dışlanmış ve etkisiz kılmıştır (Şen 653).

Arkadaşlarıyla Çamlıca'ya ilk ziyaretinde Ali Bey'in Ötekine yönelen *bakışı* ve arkadaşlarına uyararak bilmediği bir işarete yönelmesi *objet petit a* ile ilk karşılaşmasıdır. Bu sırada Mehpeyker'in arabanın içinden yaptığı ve Ali Bey'in anlamını bilmediği muamele/işaret, *arzuyu* uyandıran ilk nedendir. *Sebep-nesne* ve *hedef-nesne* şemasında gösterildiği üzere Ali Bey, annesiyle olan bağda açığa çıkan görülme talebi, onaylanma ihtiyacı, *efendi söylemi*¹³ türünden nitelikleri Mehpeyker'de bulur. İlk karşılaşmada yanlış anlama/*yanılsamanın* devrede olması diğer önemli göstergedir. "Arabadan edilen muamele nazarında ismet perdesinden bî-ihityârâne aksetmek istemiş bir eser-i muhabbet gibi görünerek zihnine, kalbine bütün bütün istilâ etmiş ve birkaç dakika içinde dünyada emeli yalnız aldığı işaretin manasını bilmeye ve sahibini öğrenmeye inhisar eylemişti" (Namık Kemal 18). Öznenin ortama uyum sağlamak niyetiyle yaptığı ve anlamını bilmediği işarete yanıtın gecikmesi utanmasına, kendini mahcup hissetmesine neden olur. Hareketinden utanması, geç kalmış bir yanıt alması, bunu muhabbet eseri olarak yorumlaması ve *bakışının* karşılığında bir *bakışla* karşılaşmaması özneye *fanteziyle* ilişkilmesi için yardımcı olur. "Çocuk bu fikirle evine gelerek sabahlara kadar arabadaki hanımı zihninde bin şekle koymuş ve hiç birinde gönlündeki arzunun timsalini görememişti" (Namık Kemal 19). Kendi bölünmesini göz ardı edebileceği *objet petit a* böylelikle ortaya çıkar. Ali Bey, arzusunu harekete geçiren Mehpeyker'in öncelikle *işaretiyle*, sonra *görüntüsüyle* ve son olarak sesiyle karşılaşır. Fakat bu karşılaşmaların tamamında daima bir *gecikme* dikkati çeker. Annesiyle ilişkisindeki gecikme, toplumsal bağlamda İmparatorluğun yeniliklerdeki gecikmesi ve Ali Bey'in Mehpeyker'e tamamen ulaşmasındaki gecikme ortaklık oluşturmuş gibidir. *Objet petit a* ulaşma çabasındaki tüm gecikmeler ve muğlaklık öznenin, nesneye ilişkin tasavvur, şüphe ya da tereddütler içeren yorumlar yapmasına imkân tanır. Böylelikle babanın, oğlunun zaafı olarak değerlendirdiği huyları açığa çıkar. "Pederini, validesini karşılayarak serbestçe bir lakırdı söylemeye hicâb eden çocuk arabayı görünce bî-ihityâr şitâb eyledi" (Namık Kemal 28). Ali Bey, işaretinin tahakküm edici edimine hızla yanıt alamadığı ve bir *bakışla* karşılaşmadığı için *hedef nesne* konumuna Mehpeyker'i yerleştirir, onun bakışı tarafından yakalanmayı/*büyülenmeyi* arzular. Bu bölümde anlatıcının özne ve onun *arzusunun nesne nedeni* arasındaki durumla ilgili aktarımları *sebep-nesne* ve *hedef-nesne* arasındaki *metonimik* kaymayı gözler önüne serer:

¹³ Lacan'ın ele aldığı dört söylemden birisidir.

Kendi arabaya doğru gider, araba ise önünden firar ederdi. Güya ki kendi talip, araba emel idi. Gide gide kalabalıktan ayrıldılar. Araba Çamlıca'dan takriben on dakika uzak bir ağacın altında durdu. Ali Bey bir çeyrek kadar ne yapacağını bilmeyerek etrafta dolaşmaya başladı. İnsanın hâli budur. Bir maksadın etrafında dolaşır; fakat husûlüne en ziyade ümit-vâr olduğu zaman takarrübünden ihtirâz etmeye başlar.

Bey bu hâlde sergerdân-ı hayret iken arabanın şafak rengine takliden yapılmış canfes perdeleri açıldı. İçinden gene bilmediği yolda bir işaret zuhûr eyledi. Bu ise bey için halli muhal diğer bir muamma idi. Birçok tasavvurlardan, tefekkürlerden, şüphelerden, tereddütlerden sonra insanın bilmediği şeyi kendi arzusuyla mutabık bir yolda tevîl etmek hassa-i malumesinin vücuduna binaen aldığı işareti davet manasına hamleyledi (Namık Kemal 28-29).

Arabadan gelen işaretle onaylandığını anlayan özne, nesnenin güzelliğiyle hayrete düşer. "Üstâd elinden çıkma sanemlerden mütenasip yapılı, siyaha mail samurâ saçlı, incerek düz kaşlı, noktalı yeşil gözlü, siyah ve uzun kirpikli, hafif sarı üzerine mevçli koyu al yanaklı, irice çekme burunlu, ufak ağızlı, (şiddet-i şehâveti gösterir surette) ateşî kırmızı kalınca dudaklı, her karşısına geleni kucaklayacak gibi önüne mail yürür, insanın kalbine girecek gibi manzuruna dikkatle bakar bir âfet duruyor" (Namık Kemal 30). Divan şiirindeki âşıkların arzuladığı sevgili betimlemeleriyle örtüşen noktalar, Ali Bey'in babası ölünceye değin kitap okuma alışkanlığının ve kitaplara bağlılığının aldığı durum (Namık Kemal 10-11) düşünüldüğünde öznenin hayret şeklinde ifade edilen hayranlığı anlaşılabilir. Bu *büyülenme*/hayranlık duyma *tamlık illüzyonunun* yaşandığı *ayna evresindeki özdeşleşme*yle koşutluk oluşturmaktadır. Babası ölene kadar kitapların dünyasına sığınarak arzusuna alan açabilen özne, babasının ölümünden sonra *arzusuyla* somut olarak karşılaşır. Bu yapay cennet, öznenin aşk talebini yönlendirdiği nesneyi belirlemesini kolaylaştırmıştır. Anlatıcının "hevesât-ı nefsiye" olarak tanımladığı bu anda özne, *arzusunu* dile getirmek istedikçe korku ve tereddütle dudağını ısırmaktan ve özlem dolu bakışla sırrını açıklama arzusuna düştükçe onun hayaline dalmaktan ve ızdırap duymaktan başka bir şey yapamamaktadır (Namık Kemal 30-31). İlk görüşmede Mehpeyker -öznenin babası gibi- *efendi söylemini* kullanarak *jouissance*ı açığa çıkarır ve Ali Bey'in iradesini ele geçirir (Namık Kemal 33).

Özünde hiçbir tutarlılık göstermeyen, kendisinde karmaşadan başka bir şey bulunmayan, yalnızca öznenin arzu ve korkularının verdiği eğilimle bakılınca belirli bir şekil kazanan ve Žižek'in ifadesiyle "yalnızca kendisi olmayan bir şeyin gölgesi" (Lacan'ı Nasıl 72) olan *objet petit a* arzunun *metonimik* kaymasını durma noktasına getirir ve özneyi, etrafında dürtülerin döndüğü bir nesnede sabitler. Lacan, Freud'la aynı hattı izleyerek *objet petit anın* belirli dürtü kayıtlarında ortaya çıktığını iddia etmiştir (Vanheule 192). Bu bir bakış, sesin tınısı, tenin beyazlığı, yumuşaklığı ya da kokusu, gözün rengi, konuşurken sergilenen tutum vb. olabilir. Neden ne olursa olsun spesifiktir ve arzu, bunda saplanmıştır (Fink,

Lacancı Psikanalize Klinik 82). Arzu bu dürtüler yoluyla harekete geçer, *objet petit a* bu dürtüleri belirleyen kısmi nesnelere karşılar. Bu nedenle doğrudan arzu nesnesi değildir, nesnede öznenin arzu etmesine olanak tanıyan şeydir ve *imgesel düzende*ki *simbiyotik ilişki*deki ilksel kayıpla bilinçdışı bağlantısı söz konusudur. Çocuğun arzusuyla annenin arzusunun özdeşleşmemesinin getirdiği eksiklik ve boşluk, özneyi ikame nesnelere aramaya iter. Bu noktada *simgesel düzenin* arzulayan öznesi, *eksiklikle* damgalanan arzusunun canlı tutmak ve diyalektik içerisinde kalmak için birtakım tatminler arar. Öznenin kaybettiği ilksel arzusunun canlı tutacak ve ona geçici tatmin sağlayacak *objet petit a*, arzusunun hareketini başlatır. *Eksiklik* ya da yoksunluğa yol açan yitirme nesnesi, çocuğun kendisinden bir parçayı temsil eden anne memeleri çocuğun doğarken kaybettiği o en derindeki nesneyi simgeler. Annenin sesiyle bakışı da böyledir (Sarup 41).

Mehpeyker'le ilk karşılaşmayı yaşayan öznenin durumu Lacan'ın belirlediği dürtü bileşenleriyle örtüşür. Ali Bey Mehpeyker'i henüz görmediğinden bakış, ses tınısı, tenin rengi, yumuşaklığı ya da dokusu, gözlerin rengi gibi fiziksel özelliklerden ziyade işarete bağlanır. Arzusunun saplandığı işaret sonraları yerini Mehpeyker'in fiziksel görünümünün okuduğu kitaplardaki güzellik algısıyla birleşmesine bırakır. Özneye seçim nedeni arasındaki ilişkiyi 'nedene sapsanmak' şeklinde yorumlayan Lacan, öznenin temel fantezisinin bu olduğunu ifade eder. Ali Bey açısından yorumlandığında arkadaşlarını taklit ettiği bilinçli eylemine zamanında alamadığı dönüt, bilinçdışını harekete geçirir. Eylemiyle babasının belirlediği kimliğin dışına çıkması bilinçdışından gelen utanç duygusuyla kendisini gösterir. Ali Bey, böylelikle bilinçli eylemi ve bilinçdışından gelen duygusu arasında bölünerek (S) durumuna gelir. Bunun yanında arzudan utanan bir seviyede, talep seviyesinde takılı kalır. Kendisini ait hissetmediği özdeşleşme mekânında bu bölünmüşlüğüyle anlamını bilmediği ve 'temiz ve masum bir sevgi işareti' olarak yorumladığı gecikmeli yanıtla *objet petit a*'yı bulur. Bu bağlamda Ali Bey'in arzusunun nedeni Ötekinde anlamını bilmeden yorumladığı temiz ve masum sevgi işaretidir. *Objet petit a*, Ali Bey'i kamçılayan bir dış öge görevini üstlenir. Mehpeyker'le ilk diyalogunu gerçekleştiren Ali Bey simgesel gerçeklikteki boşluğunu dolduranın Mehpeyker olduğunu açıkça dile getirir:

İşaretinizi aldığım zamandanberi hayalinize esir oldum. Dün sabahtan akşama kadar divane gibi buraları dolaştım. İki gecedir bir dakika uyku uyumadım. (...) Daha bir kere gördüm, ama gözü perdeli doğmuş insan yirmi yaşına girdikten sonra o illetten kurtulur da dünyanın tezyinât-ı rengârengini görürse güneşi nasıl sever, ben de sizi öyle severim (Namık Kemal 35).

Bu sözler Ali Bey'in Mehpeyker'i *arzusunun nedeni* olarak belirlediğini yansıtmakta ve annesinin arzusundan ayrılmak için verdiği çabayı göstermektedir. Özne olarak konumunda *objet petit a*'yı kendisine ait parça olarak kodlaması ve dolayısıyla

tamamlanmış özne olmasını sağlayacak *objet petit a*'yı Mehpeyker'de bulması söz konusudur. Ancak *obsesif öznenin*, arzusunu imkânsız kılarak düşüncede var olma çabası Mehpeyker'den bir bahaneyle vazgeçmesine ve pişmanlık içinde annesinin evine dönmesine yol açar. Ali Bey Mehpeyker'den öncesini 'illet' olarak tanımlasa da annesinin Mehpeyker'i istememesi ayrılık için bahane bulmasına yeterli olacaktır. Daha sonra annesinin istediği *-fallusu* karşılayan-Dilaşup'la evlenir ancak bir iftiraya inanarak onu da terk eder. Her iki *arzu nesnesi* ile ilişkisini *imkânsız* hâle getiren Ali Bey, son olarak başına gelenlerden ötürü annesini suçlayarak onun yanından da ayrılır. *Annesinin arzusundan ayrılmaya* yönelik eylemlerinde nesne seçimini belirleyen faktörler önem kazanır.

Lacan 1970'ten sonra *objet petit a*nın varlığın bir sureti olduğunu, aşkın bir surete yöneldiğini ve *jouissance*ın yalnızca sureti temel alarak harekete geçtiğini belirtmiştir (Evans 237). Lacan'ın değerlendirmeleri aşk bağlamında ele alındığında daha anlaşılır olabilmektedir. Çünkü aşk ve cinsellik *objet petit a* ile bağlantılıdır. Aşk; arzu, cinsellik, bağlanma, onaylanma, gibi pek çok farklı biçimde öznenin varoluşunu ve *Ötekine* dair konumunu içeren bir fenomendir. Platon'un *Şölen (Symposion)*¹⁴ diyalogunda aşk, kapsamıyla ve âşık olan ile âşık olunanı içeren özne ve nesne boyutuyla ele alınarak çerçevesi belirlenir. Önce Freud daha sonra Lacan, Platon'un *Şölen* metnine göndermelerle öznenin dürtüleri, bilinçdışı ve aktarım bağlamında aşka ilişkin belirlemeler yapmışlardır. Freud'un aşka yaklaşımı yoğunluklu olarak *narsisizm* perspektifinden ilerler. Ona göre aşk, libidonun öznenin kendi benliğinden veya şahsından başka birine aktarılmasıdır. Libido bu aşamada biri *bene* diğeri de *nesne*ye bağlanacak biçimde farklılaşır (Freud, Narsizm Üzerine 25-27). Freud'un belirlemeleri birincil ve ikincil narsisizme gönderme yapmakta ve öznenin, nesne seçiminin ilişkisel bağıntılarını açığa çıkarmaktadır. Ona göre öznenin *sevgi nesnesi* seçiminde iki farklı durum söz konusudur. İlki *anaklitik (bağlanma ya da yaslanma) tip sevgi nesnesi* seçimi yapan öznelerdir. *Anaklitik tip nesne seçimi* çocuklukta bakım veren kişiye belirli yönlerden benzeyen, onun sağladığı doyum (beslenme, sıcaklık ve bakım dürtüleri) sağlayacaklarına inanılan kişilerin seçilmesini içerir. Seçimde özveri ve adanmışlık beklentisi söz konusudur. İkincisiyse öznenin başkasından ziyade kendisine benzeyen birini nesne olarak seçmesini içeren *narsistik tip nesne*

14 *Şölen* metnindeki diyaloglarda Aristophanes'in konuşurulmasına kadar Eros'a övgü, teorik, tarihsel ve felsefi yaklaşımın aşkın özü ve görünümüyle ilgili belirlemeler bulunmaktadır. Aristophanes'in konuşulmasıyla birlikte aşkın teorik ve felsefi çağrışımlarına öznal anlamlar eklenmeye başlanır. Aslında Aristophanes, aşkla ilgili söz etmeye başlayacağı sırada hicırıkı tuttuğu için konuşamaz. Hicırığı geçip yeniden söz aldığı anda ise mitik bir anlatımdan hareket ederek örtük bir biçimde cinsel dürtünün kökenini anlatır; aşkın, yarım ve eksik bir varlık olarak insanın diğer yansıma duyduğu bir özlemden ibaret olduğunu dile getirir. Ona göre aşk, insanın kaybettiği diğer parçasını bularak bütünlüğü yeniden ele geçirme arzusundan başka bir şey değildir. Mitik anlatı irdelendiğinde ise söz edilen bütünlük özleminin cinsel birleşmeyi ve karşı cinslerin yanı sıra aynı cinslerin arasındaki ilişkiyi de kapsadığı anlaşılmaktadır. Aşkla ilgili üzerinde durulan diğer başlıklar güzellik ve narsisizmle ilgili, ölümsüzlükle bağlantısı, bilgelik ve cehalet arasındaki yeridir. Sokrates'e sıra geldiğinde ise fiziki doyum ve duymusal tatmin alanından uzaklaştırılan aşkı tutku ve akıl, bilim ve güzellik özdeşliği üzerinden tesis edilecek manevi bir alana taşıma gayreti dikkati çeker. Eros'un bir daimon ya da ruh olarak tanımlandığı cümlelerde eksik bir varlık olan insanın tamamlanmak için âşık olmaya mecbur olduğu vurgulanır. Bu bağlamda yaşamdaki itici gücü, dinamik ve yaratıcı süreci aşk karşılar. Aşkla eyleyen ve yükselen birey, ortaya çıkan tüm güzelliklerin kaynağının kendisi olduğunu kavrar. Gerçek âşık, bedensel ya da tensel bir ilgiden ruh ve ahlak güzelliğine, bilgeliliğe doğru yükselir (Platon 1958).

seçimidir (Freud, Narsizm Üzerine 34). *Anaklitik tip nesne seçiminde* sevgi, ihtiyaca dayanır ve ihtiyaçla desteklenir. Seçilen nesne çeşitli özellikleriyle öznenin zihninde hâlihazırda var olan ideal imgeyle eşleşir. Böyle bir seçimde âşık olmak, benlik ile ötekinin özdeşleşmesinden (ben=öteki) kaynaklanır (Fink, Lacan'da Aşk 116). *Narsistik tip nesne seçiminde* sevgi nesnesi olarak özne, açıkça kendisini arar (Freud, Narsizm Üzerine 35).

Aşk, *İntibah*'ın entrik kurgusundaki çatışmayı şekillendiren temel izleklerden biridir. "Aşkın saf hâli ve şehvet arasındaki o kaçınılmaz çatışma" (Sevim 92) romanın başkişisi Ali Bey ve Mehpeyker arasında gerçekleşir. Ali Bey'in Mehpeyker'i seçmesi *narsistik tip nesne seçimi*ni gösterir. Özne yabancılık hissettiği bir ortamda yaptığı ancak hoş karşılamadığı işarete hemen yanıt vermemesinden dolayı Mehpeyker'e dikkatini yönlendirir. Mehpeyker'in yanıtının gecikmesi Ali Bey'in, Mehpeyker'i namus timsali olarak kodlamasının nedenidir (Namık Kemal 17-18). Freud'a göre iki farklı nesne seçimi iki farklı duruma yol açmaktadır. Özne, *anaklitik nesne seçiminde* ben libidosunun en düşük, nesne libidosunun en yüksek safhasındadır. Böyle bir durumda nesnenin her şey, öznenin hiçbir şey olduğu zannedilir. Ancak doğal olarak seçilen nesne, bakım verenle tamamen örtüşmez ve bu durum zamanla fark edilerek nesne libidosunun bir kısmı bene geri döner. Ancak seçilen nesne, öznenin kendisine benziyorsa yani *narsistik tipte bir nesne seçimi* varsa 'âşık olma hâli' ben libidosunu tüketmez. Çünkü temelde özne, Ötekiindeki kendisine ya da kendisindeki Ötekine âşıktır. *Anaklitik tipteki nesne seçiminde simgesel* ya da *imgesel* birtakım özellikler tarafından teşvik edilse bile sanki küçük bir çocukken deneyimlenen tatmine benzer tatmini yeniden bulma arayışına vurgu yapılıır. *Narsistik tipteki nesne seçiminde imgesel* tatmine ulaşmak gözetilir. Çünkü bu seçimde özne kendi yansımını Ötekinde görmektedir. Lacan yirminci seminerinde aşkın ikiden bir yapmaya, ikiyi birde eritmeye çalışan narsistik bir amaç olduğu sürece farklılığın imhasını hedeflediğini söyler. Özne, kendisiyle Öteki arasındaki bütün farklılıkları gözden kaçırmaya meyillidir (Fink, Lacan'da Aşk 117-120). Lacan'a göre aşk *Şölen* diyalogunda iddia edilenin aksine öznenin kendisini tamamlayan diğer yarısını bulduğunda kusursuz bütünlüğe erişeceği ideal bir durum değil, bir *göstergedir* (Yine/Hâlâ 23). Aşk -dindeki aşk hariç- *simgesel düzende* etkileri olmakla birlikte *imgesel* düzene ait bir fenomendir (Fink, Lacan'da Aşk 183). Freud'la ortaklaşan bir yaklaşımla aşkı oterotik olarak tanımlar ve temelde narsist bir yapıya sahip olduğunu belirtir (Evans 45). Bu temellendirme "birbirlerindeki kendilerini severler" (Lacan, Transference) ve "Sevmek esas olarak seilmeyi istemektir" (Lacan, Yine/Hâlâ) cümlelerinde anlamını bulur. Özellikle tutkulu aşk denilen fenomen, *ideal benin* imgesi tarafından belirlenir ve bu imge kaynağını *ayna evresinden* alan kişinin kendi imgesidir. Âşık olunduğunda sevgi nesnesi idealize edilir ve onunla birlikteyken kusursuz hissedilir. Ötekine dair edinilmiş bir bilgiye dayanmayan fakat sahip olduğuna inanılan *gösterenlere* ilişkin fanteziler üretilir (Fink, Lacan'da Aşk 113, 268). Aşkın *imgesel* boyutunu ifade etmektedir.

Çünkü öznenin, *ayna evresinde* oluşan *ideal ben* imgesine libidonun esrik yatırımı, âşık olduğu anda karşısındaki kişinin imgesine yapılan esrik yatırımı aynalanır, yansıtılır. Özne, kendisinde olmasını istediği gösterenlerin aynısını Ötekine atfeder. Aşkla ilişkilenen eksik özneyi diğerlerinden ayıran, kavranıp eklemelenemeyen fakat olduğu bilinen fazladan bir şey vardır. Bu şey, özne için âşık olmanın nedenini oluşturur (Homer 123-124). Narsistik evrede olduğu gibi aşkta da Öteki, Öteki olarak tanınmaz. Özne hem ben ideali hem de ideal bene ait bazı nitelikleri bulduğu için sevgi nesnesine yönelir (Fink, Lacan'da Aşk 163).

Ali Bey, *ben idealinin* gösterenlerini karşılayan ciddiyet, tahsil ve terbiye (Namık Kemal 10-11); *ideal benin* gösterenlerini ifade eden duyguları nedeniyle Mehpeyker'e yönelir. Ali Bey'in arzusu; Mehpeyker'den beklediği yanıt geciktikçe, ona talep ettiği anda ulaşamadıkça ve ondan "Niçin bana bu kadar musallat oluyorsunuz. Görenler ne söyler? Beyhude yere beni lekelemekten ne hasil olur?" (Namık Kemal 33) yanıtını aldıktan sonra artar. İlgisi, onu elde etme yönünde gelişir. Mehpeyker kayıtsız görünmesi, 'ahlaklı' kadın (Namık Kemal 31) profili çizmesi, Ali Bey'in cesaretinden duyduğu rahatsızlığı belirtmekle birlikte gecikmiş biçimde de olsa "Benim bir parça yüzüme bakılırsa, Allah'a emanet siz de ay parçası gibi bir delikanlısınız. Sizin bana şayet meyliniz varsa ben de size müptelâ olabilirim. Sonra hâlimiz neye varır?" (Namık Kemal 33) şeklinde ilgisini dile getirmekten çekinmemesi nedeniyle öznenin *libido yatırımı* yapacağı konuma yerleşir. Mehpeyker söylem ve eylemleriyle Ali Bey'in annesinden ayrılan taraflarını ön plana çıkartarak bu konuma yerleşmiştir. Fatma Hanım'ın aksine para, makam, rütbeyle ilgili bir söylem geliştirmemiş ve Ali Bey'in anneye ilişkisindeki gibi talebe hızlıca yanıt bulma bu süreçte işletilenmiştir. Kısacası Mehpeyker, öznenin sahip olmadığı ama isteyebileceği bir konumda olduğunu göstererek Ali Bey'in eksikliğine seslenmiştir. Ali Bey ise henüz yas uğraşını tamamlamamış birisi olarak yaşama yeniden ilgi duyabilmek ve arzulayan özne hâline gelebilmek umuduna tutunacaktır.

Aşkın *imgesel*, *simgesel* ve *gerçek* olmak üzere üç bileşeni bulunmaktadır. *İmgesel*, öznenin kendisinin yansımaları olarak âşık olunana yansıtılan mükemmellik olarak tutkuyu-narsisizmi; *simgesel*, başka bir şeye duyulan arzu olarak *arzu*; *gerçek*, doğası gereği her zaman aynı yere dönen *dürtüyü* ifade eder (Fink, Lacan'da Aşk 184). Ali Bey'in Mehpeyker'le ilişkisindeki durum şöyle gösterilebilir:

Düzen	Aşkın Yüzü	Retorik Mecaz
İmgesel	Ali Bey'in <i>ben idealine</i> ait özellikler	Eşbiçimli ya da eştüllü paralellik: Aile, eğitim ve terbiye (Namık Kemal 10)
Simgesel	Ali Bey'in <i>ideal benine</i> ait özellikler	Metonimik kayma: Mehpeyker'in fiziksel görünümü ve kitaplarda okuduğu türden bir güzellikle karşılaşma (Namık Kemal 30) sonrasında duyguların açığa çıkması

Gerçek	Doğası gereği her zaman aynı yere geri dönen dürtü <i>anneden ayrılma arzusu</i>	Metafor: <i>objet petit a</i> olarak bakış, işaret ve yanıtın gecikmesi
---------------	---	---

Lacan, ilk *bakış*teki aşkın dili pas geçtiğini ve dürtüler temelinde işlediğini düşünmektedir. Böyle bir durumda özne, *objet petit a*yı hemen fark eder ve böyle bir aşkıta imgesel -narsist- bir taraf bulunur (Fink, Lacan'da Aşk 176). Ali Bey, Mehpeyker'de *objet petit a* ile karşılaştıktan sonra onunla ilgili arzusunu uyandıracak hayallerle, birtakım düşüncelerle zihninde onu anlamlandırmaya çabalar (Namık Kemal 26). Ali Bey böylelikle *eksikliğini* çerçeveleyen, arzusunu uyandıran *sevgi nesnesini* bulur. Fakat hayalinde bin bir şekle soktuğu kadınla henüz konuşmadan sahne tamamlanır ve yeni bölümde anlatıcı tarafından okura Mehpeyker'le ilgili bilgi verilir. Bu bilgilerde Mehpeyker'in, Ali Bey'in zihninde yerleştirdiği konumun dışında birisi olduğu ifade edilir (Namık Kemal 29). Ali Bey'in *arzusunun metonimik* kaymasını durma noktasına getiren *objet petit a* aile, eğitim ve terbiye olarak görünüm kazanmışken anlatıcının okurun gözünde bunu yıkmaya girişimi dikkat çekicidir. Anlatıcının müdahil tavrı romanın söylemi ve tezi açısından oldukça önemlidir. Bu tavır Lacan'ın, *Şölen* diyalogu incelemesinde Aristophanes'i tutan hıçkırık nedeniyle sırası geldiğinde konuşmaması (Lacan, Transference 55) koşulunda ayrıca değerlendirilebilir.

Freud'un ele aldığı aşk üçgenlerinde Oidipal bağ dikkati çekmektedir. Sevme koşullarının ve aşkıdaki davranışların anneye ilişkili ruhsal etkenlerden kaynaklandığı iddiasında bulunur (Freud, Cinsellik Üzerine 244). Erkek çocuk, annesinin sevgisi için babasıyla giriştiği rekabette babasında olup kendisinde olmayan ve annesinin, onun yerine babasını tercih etmesine yol açan şeyin ne olduğunu anlamaya çalışır. Babasından daha iyi olamasa da babası gibi olmayı deneyebilir (Fink, Lacan'da Aşk 48). Bu durumda annenin rolü oldukça önemlidir. Çocuk, *Anne-nin-Arzusunun* babasına olduğunu anladığında anne gözden düşer. Bundan sonra çocuğun bilinçdışında biri anne-çocuk birlikteliğindeki masum, diğer tarafta başkasına arzu duyan günahkâr olmak üzere iki çeşit anne imgesi belirir (Freud, A Special Type of Choise 232-239). Böylece anne, sevgi nesnesi kategorisi için model oluşturur: Çocuğun, kendisinden farklı olarak babasına özel bir tensel ayrıcalık tanımadığına inandığı *masum anne (anne₁)* iyi kız modeline (Meryem Ana) ve oğluna bağlılığına ihanet eden *günahkâr anne (anne₂)* kötü kadına (yosma/fahişe) denk düşer (Freud, Cinsellik Üzerine 244-245).

Fatma Hanım sevgi nesnesi kategorisi için *anne₁* modeline örnek oluşturur fakat baba ölene kadar Ali Bey'in bilinçdışında *anne₂* konumunu üstlenmiş görünmektedir. Baba öldükten sonra Ali Bey'in hayatı annesinin sınırlarında geçer. Ali Bey anneye *ayrılmanın* üstesinden gelmek için onunla ilişkili bir nesne (hassas bir bakış, içten yumuşak bir ses, besin sağlayan meme vb.) ile kendisini fantazmik olarak tamamlayacak Mehpeyker'le özdeşim kurar. Fakat anne oğlunun Mehpeyker'le birlikte olmasından hoşnut olmadığı için bir cariyeye

satın alır. Cariye Dilaşup belirli yönlerden kendisine benzemektedir. Oğluna danışmadan Dilaşup'u kendi "arzusuna vakıf bularak eve getirir" ve evlenmesi için uygun gördüğünü söyler. Ali Bey'den arzuladığı yanıtı alamadığında "Bir fahişe için validenin istediği şeyler münasebetsiz oluyor, hatırı ayaklar altında kalıyor, öyle mi?" (Namık Kemal 100) diyerek hastalanır. Böylelikle Fatma Hanım, oğlu için uygun gördüğü sevgi nesnesinin sınırlarını belirlediğini gösterir. Ali Bey, annesine karşı çıkıp evi terk etse de birkaç saat içinde zihninde Mehpeyker'le annesini kıyaslarken görülmektedir. Kendisini bildiğinden beri annesinden gördüğü hareketleri gözünün önüne getirerek davranışlarını şefkat nişanesi olarak yorumlar. Mehpeyker'i rezil etmeyi ve annesinin gönlünü hoş etmeyi tasarlar (Namık Kemal 104-105). Annesinin bulunduğu cariyeyle evlenmeyi kabul eder. Yani ilk ötekinin talebini reddederek evi terk etse de ona hak verecek bir neden bularak eve döner. Eve dönüş, ilk ötekine dönüşün/onunla kurulan simbiyotik bağa dönüşün metaforudur. Pişmanlıkla döndüğü anne evinde Dilaşup'la evlenmeyi kabul eder (Namık Kemal 123-124). Ali Bey böylelikle özneleşme sürecinde arzusunun yolundan saparak tekrar annesinin talebinin sınırlarına dâhil olur.

Freud'a göre sevgi nesnesi kategorisi için model oluşmasından itibaren sevgi ve şefkat eğilimi *masum anne (anne)* imgesine, cinsel eğilimi ise *günahkâr anneye (anne)* meyleder. Lacan, annelin sevgi dolu, özverili anne figürünü karşıladığını ifade eder. Erkek, annel imgesindeki kadını arzulayan olarak anılmaması ve kusurlar barındıran maddiliğinin gizlenmesi adına leydi ve tanrıça konumuna taşır. Kadının yüce ruh konumuna yerleşmesi masum, saf, uhrevi, namuslu olması ve cinsellik emaresi göstermemesiyle birleşir. Böylelikle bedensel olmayan, cılız, solgun, bu dünyaya ait değilmiş gibi duran, hazların üstünde yer alan yüce bir ruh olarak görünüm kazanır. Bu kıstaslar, kadını âdeta bir tür ölü imgeye sabitler (Fink, Lacan'da Aşk 56-57, 226).

Ali Bey'in annesinin *talebinden ayrılma* ve kendi *arzusunu* gerçekleştirme arasındaki salınımı ilişki deneyimlerinde ortaya çıkar. Babasının kaybindan önce annesiyle dolaylı hazzın yasak olduğunu kastrasyonla deneyimleyen özne, bu hazzı anneye dönerek tatmin edemeyeceğinin farkındadır. Babanın ölümüyle annenin *Baba-nın-Adına* gönderme yapmaması *Baba-nın Adının hesaptan düşülmesine* neden olsa da Ali Bey bilinç dışında, hazzı başka bir sevgi nesnesine yönlendirmesi gerektiğini kastrasyonla kodlamıştır. Özne arzu diyalektiği içerisinde kalabilmek ve hazzın tatmini için anneye belirli oranda ilgisi olan *objet petit ayı* içeren ikame nesne(ler) bulmak zorundadır. Bu, aynı zamanda onun eril kimliğinin göstereni olacaktır. Jale Parla, Ali Bey'in Mehpeyker'e tutulduktan sonra uykusuz geçen gecelerinin tasvirinde cismani arzuların tahrikiyle doğallığını keşfeden bir delikanlının anlatıldığını ifade eder. Anlatıcı böyle bir büyümenin ruha mezar olacağını dile getirmektedir. Bu bağlamda erkek cinselliğinin birbirine karşı iki nesnesi vardır. Bunlar iyi yürekli,

müşfik, kurtarıcı güzel kadınlar ve kötü yürekli, şehvetli, öldürücü güzel kadınlar olarak gruplandırılabilir (Parla 86-87). Berna Moran Tanzimat romanında âşık hikâyeleri ya da meddah hikâyelerinden alınmış, kurban ve ölümcül adını verdiği karşıt iki kadın tipine değinir. Kurban tipi, aşkın idealize edildiği öyküyü anlatan romanlarda sevdiğine ihanet etmektense ölümü tercih eden romantik bir genç kıızı; ölümcül tip, cinsel tutkunun egemen olduğu ilişkiyle genç adamı mahveden kadını karşılar. Moran'a göre Mehpeyker kıskançlık nedeniyle çılgına dönen ve Machiavelci entrikalarla sevdiği adamın ve rakibinin sonunu hazırlayan ölümcül kadının prototipidir. Dilaşup ise ölümcül kadının entrikalarıyla karşılaşmasıyla kurban tipinin başka bir çeşididir (Moran 39-40, 43). Mehpeyker görünümü ve şehviliğiyle maddi güçleri; cılız, acıkmayan ve üşümeyen Dilaşup ise bu güçlere karşı camiacı normları temsil eden kurtarıcı, yol gösterici kadındır. Ali Bey'in yaşamındaki iki sevgi nesnesi âdeta iki farklı kutupta yer alarak anne ikamesini karşılamaktadır. Ali Bey'in bilinçdışındaki anne-çocuk birlikteliğinin simgesi olan *anne₁* (*masum kadın imgesi/Meryem Ana*) Dilaşup'ta, başkasına arzu duyan *anne₂* (*günağhâr kadın imgesi/fahişe/yosma*) Mehpeyker'de ortaya çıkmıştır. Sevgi nesnesinin arzusuyla ilişkili konumunda Mehpeyker ölümcüllüğü, Dilaşup yüceliği temsil eder. Ali Bey'in bilinçdışında kodlanan günağhâr anne ve yaşamda deneyimlediği masum anne hayatındaki iki kadında birleşir. Mehpeyker ve Dilaşup bu bağlamda birbirinin tamamlayıcısıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehpeyker ve Dilaşup'un portrelerini ele alırken ahlaki karşılaştırmanın dışında Dilaşup'un tüm çehre ayrılıklarına rağmen Mehpeyker'in devamından başka bir şey olmadığını belirtir (398).

Lacan'a göre bilinçdışında iki tür kadın imgesinin yaratılması *obsesif özne* karşılaşılan bir durumdur. *Obsesif özne* nesneyi kendisi için alıkoymaktansa *Ötekinin* arzusunu tatmin etme ve eksik olduğu zaman *Ötekinin* arzulattırın özel nesne hâline gelmeyi ister. Bu nedenle *obsesif özne*, kendi arzusunu imkânsız kılmak için arzu nesnesini ikiye bölerek tereddüt yaratır. Arzusunu geliştirmeye en yakın olduğu an *Öteki* ona üstün gelmeye, onu gölgelemeye başlar. Âdeta *Ötekinin* mevcudiyeti onu ortadan kaldırma ya da sönümlemeyle tehdit eder. Bu nedenle obsesif özne doğrudan ya da tamamıyla elde edilemeyen nesneye sevgisini yönlendirir ya da hiçbir sevgi nesnesinin erişemeyeceği standartlar ileri sürerek bu mevcudiyetten kaçınmak ister (Fink, Lacancı Psikanalize Klinik 176-177). *Obsesif özne*, kendisini tamamlanmış bir özne olarak görür. Söylemlerinde kendisini *Ötekinin* bağımlı olarak görmeyi reddeder, çünkü eksikliği olduğunu düşünmez. Hiç kimseye bağımlı olmayan bir arzusuyla fantazmik bir ilişkiyi sürdürmeye çalışır. Dolayısıyla ilişkilerinde daimî olarak *Ötekinin* olumsuzlama, nötralize etme ve yok etme eğilimindedir (Lacan, Transference). Herhangi bir gerçek partneri yok saymaya sürüklenir, her partnerin yeri bir başkasıyla doldurulabilir. Sıklıkla partneri onun zihninde bir anne figürüne, anne sevgisinin sağlayıcısına ve evladın kendisini adamasına uygun bir nesneye dönüşmüş durumdadır. Arzusunu imkânsız kıldığı için *obsesif özne* bilinçdışında

iki tür kadın imgesi yaratır: Meryem ana ve fahişe. Sevilebilecek ve hayran olunabilecek bir anne figürü ve *objet petit a*yı cisimleştiren, annesel bir sevgi nesnesine dönüştürülemez heyecan verici kadın (Fink, Lacancı Psikanalize Klinik 168-175).

Ali Bey, *obsesif özne* eğilimi göstererek kendisini *objet petit a* olarak kurmayı dener. *Objet petit a* konumundan düştüğünü hissettiğinde Mehpeyker'le ve Dilaşup'la olan ilişkisine aynı nedenle son verir. *Anne*₁ ve *anne*₂ imgesini yansıtan kadınları terk etmesi onun arzusunu ikiye böldüğünü ve imkânsız kıldığını göstermektedir. Özne, *arzusunun nedeni olan nesneyi* talep edilebilecek bir nesneymişçesine yakalamaya, ele geçirmeye çalışır. Çünkü aradığı nesnenin *Ötekinde* olduğunu varsayar ve ona *ideal imgesini* sunar. *Ötekinde* kendisini değerli ve sevimli göstermeye çabalar. Fakat tatmin olmamak niyetiyle kendisine güçlük çıkararak *Ötekinde* mahkûm ve mecbur kalır. Bu durum *Ötekinde* tabiyeti, onun arzusundan ayırlamamayı ifade eder. Özne kendisini en değerli nesne olarak tasarladığında (*agalma*) *Öteki* değersiz bir nesneden (*palea*) başka bir şey olmayacaktır. Bu nedenle Ali Bey, Mehpeyker'e hızlıca evlenme teklifi etmiş, ona ideal imgesini sunmuştur. Fakat tatmin olmamak niyetiyle ondan vazgeçmiştir. Mehpeyker'in Ali Bey'e yönelik arzularının temelinde şehvete dayalı aşk ve kendi benine karşı duyduğu narsist sevgi yatmaktadır. Bu yönüyle Ali Bey ve Mehpeyker'in arzuları örtüşür. Ali Bey'in Mehpeyker'le ilgili hisleri cinsel uyanışıyla yani bizzat kendi öz varlığıyla ilgiliyken Dilaşup'la ilgili hisleri annesinin etkisiyledir. Ali Bey, cinsel uyanışının *göstereni* olarak Mehpeyker'le birlikte olur. Bu sırada Ali Bey'in zihninde annesi dolanmaktadır (Namık Kemal 104-105). Mehpeyker; annesinin arzusu etrafında yaşamın herhangi bir sorumluluğunu üstlenememiş, özerk bir birey olmayı başaramamış Ali Bey için erkekliğin *gösterenidir*. Annesinin yanında bir çocuk olan Ali Bey, Mehpeyker'in yanında bir kadını baştan çıkarabilecek yeterlikte bir erkek olarak görünür. Mehpeyker, statü açısından Ali Bey'le birlikte olmaktan hoşnuttur, söz ve eylemlerinde kendi güzelliğine ve zekâsına olan hayranlığı dikkati çeker. Narsist eğilimleri tatmin edilmediğinde ya da zedelendiğinde her ikisi de yaralanmış hisseder. Narsist yaralanmışlıkla Ali Bey, annesinin arzu alanına döner. Sevgi nesnesiyle araya koyduğu mesafe özneye nesne arasındaki *imgesel* ilişkiyi dağıtır. Böylelikle Ali Bey, kendi öznelliğinin farkına varamadan sürüklenir. Dilaşup'la evlenerek Mehpeyker'den bir nevi intikam alır. Dilaşup'la ilişkilerinde ise cinselliğe dair bir işaret bulunmazken şefkatin ön planda olduğu dikkati çekmektedir. Öznenin ilişki deneyimleri ayrılıkla son bulsa da farklı sonuçlara yol açmıştır. Mehpeyker'i terk ettiğinde herhangi bir çöküş yaşamayan yalnızca annesine haksızlık ettiğini düşündüğü için üzülen ve pişmanlık duyan (Namık Kemal 117) Ali Bey, Dilaşup'un kendisini aldattığına inandığında hastalanır, onu gönderdikten sonra kendisi de annesinin evini terk ederek çözümlüş yaşar (Namık Kemal 143-148). Dilaşup, Ali Bey'in kendi arzusuna rağmen gerçekleştirdiği eylemle ölümcül buluşmasına doğru ilerleyişindeki eksen çizgisidir. Bu nedenle romanın çekirdeğinde

konumlandırılır. Ali Bey'in âşık olmadan evlendiği Dilaşup'u terk ettikten sonra çözülüş yaşaması *anne*₁ (*masum kadın/Meryem Ana*) imgesiyle ilgili görünmektedir. Dilaşup, tanıtılan özellikleriyle de bu imgeye uygun düşmektedir. Yaşarken ölmüş gibidir, Ali Bey'le ilgili eylemlerinde Kierkegaard'ın ifade ettiği *sonsuz bir feragat* içerisinde görünür (*agalma*). Dilaşup, sevgi nesnesi konumundan düştüğünde Ali Bey, Freud'un *tekinsiz* olarak adlandırdığı biçimde yaşamındaki tüm nesnelere için bir tehdit oluşturur. Onun yeni tutumu zalimce bir saldırganlıktır. Dilaşup onun gözünde günahkâr bir kadındır ve *anne*₁ konumundan inmiş yerine *anne*₂ imgesi yerleşmiştir. Bundan sonra özne, nesneyi tüm varoluşsal gücüyle dışarı atar (*palea*). Değersiz kutularda saklanan değerli bir nesne (*agalma*) gibi evde korunan Dilaşup, iftiradan sonra kusurlu hâle gelerek bir artık/dışkı gibi evden atılır. Ali Bey onu evden kovar ve kendisi de evi terk eder. Dilaşup ölene kadar Ali Bey tüm benliğiyle onu reddeder. Dilaşup, kaybedilen bir nesne olarak fallik *gösterene* ait bir gönderimi karşılar ve *imgesel fallusa* eş değerdir. Yalnızca öldüğünde, bir kez daha elde edilemez olduğunda Ali Bey'in *arzusunun nesnesi* hâlini alabilir. Gerçekleri öğrendikten sonra büyük bir pişmanlık yaşar ve Dilaşup'un mezarında gözyaşı döker (Namık Kemal 190-199). Babanın kaybından sonra tamamlanmamış yas süreciyle başlayan ilişkiler düzlemi annenin yas tutmamasıyla sürmüş ve Dilaşup'u yitirdikten sonraki suçluluk ve pişmanlıkla son bulmuştur. Ötekinin ölümünü baba ve anne kaybı olarak deneyimleyen özne, son tutamağı olan *imgesel fallusun* temsili Dilaşup'un ölümüne de tanık olur. Babanın ölümüyle kavuşamadığı *fallusa* sonuçta yine ulaşamaz. Hayatındaki değerli nesnelere ölümünü deneyimleyen genç bir erkek olarak trajik bir biçimde hiçbirinin yasını tam olarak tutamaz. Babanın kaybıyla koordinat sisteminin temelini yitiren Ali Bey, öznel kimliğini bulmak için yöneldiği sevgi nesnelere tarafından da başka biri, küçük bir çocuk gibi sevilmiş nefret, hayranlık ve pişmanlık çemberinden çıkıp varlığını bulamamıştır. Annesinin arzusundan ayrılma çabasında sıkışmıştır. Kendi arzusu Ötekinin arzusuna ayrılmaz biçimde bağlandığından kendi arzusunun yolunu bulamamıştır. Ölü babası için yas uğraşını tamamlayamamış, *simgesel baba hesaptan düşülmüş*, annesinin talebinden ayrılma ve kendi arzusunu gerçekleştirme arasında tereddütte kalmış, karşısına çıkan *objet petit a* ile *fantazmik* bütünlük sağlayamamış, eksiğin boşluğunda *fanteziyi* kat etmeyi başaramamış, Ötekinin zamanı içinde asılı kalmış çocuksu bir öznelik kurmuştur. Yalnızca Mehpeyker'in gerçekliğini bilmesine rağmen onunla ilişkisini sürdürmesi ve romanın sonunda yaşadığı pişmanlıkla annesiyle Dilaşup'un mezarına kapanması sırasında arzulayan bir özne olarak kendi konumunu üstlenmiş görünmektedir.

SONUÇ

İntibah'ın öznesi Ali Bey; bilinci, sezgisi ve düş gücüyle eyleyebilen bütüncül bir özne olmaktan uzaktır. *Simgesel düzende* kimliğini belirleyen babanın ölümü ve sonrasında oğlunun yas sürecini tamamlamasına izin vermeyen annenin tutum

ve davranışları (oğlunu bir *jouissance* aracı olarak değerlendirmesi) Ali Bey'in özneleşme sürecini etkiler. Çocukluğundan ilk gençliğine kadarki dönemde babanın narsistik uzantısı olan özne onun ölümünden sonra, annesinin (ilk Ötekinin) arzusundan ayrılma ve kendi arzusunu gerçekleştirme arasındaki eşikte salınıp durmaktadır. Arzusunu tanıma ve tayin etme yolculuğunda önce kendisine ait bir parça olarak kodladığı *objet petit a*yı temsil eden Mehpeyker'le ve sonra annesinin isteklerini taşıyan ve *fallusu* karşılayan Dilaşup'la birlikte olur. Her iki ilişki deneyiminde de kendi varlığıyla ilgili stratejisi düşüncede var olmak ve arzusunun statüsü ise arzuyu imkânsız kılmaktır. Annesine yalan söylemesi, Mehpeyker'le ilişki kurması ve onu terk etmesi, Dilaşup'la evlenmesi ve ondan ayrılması, evi terk etmesi gibi eylemleri arzusuyla yaşadığı dalgalanmaları göstermektedir. Tüm bu eylemlerinde özne olarak arzusunu ortaya çıkarma, sonrasında saldırganlaşarak ve geri çekilerek onu yasak hâle getirme söz konusudur. *Annesinin arzusundan ayrılmaya* yönelik eylemlerinde nesne seçimini belirleyen faktörler önem kazanır. Anne, sevgi nesnesi kategorisi için model oluşturur. Sevgi ve şefkat eğilimi *masum anne* (*anne₁*) imgesine, cinsel eğilimi ise *günahkâr anneye* (*anne₂*) meyleder. Ali Bey'in yaşamındaki iki sevgi nesnesi âdeta iki farklı kutupta yer alarak anne ikamesini karşılar. Yüceliği temsil eden Dilaşup, Ali Bey'in bilinçdışındaki anne-çocuk birlikteliğinin simgesi olan *anne₁* (*masum kadın imgesi/Meryem Ana*); ölümcüllüğü temsil eden Mehpeyker başkasına arzu duyan *anne₂*yi (*günahkâr kadın imgesi/fahişe/yosma*) karşılar. Ali Bey'in bilinçdışında kodlanan günahkâr anne ve yaşamda deneyimlediği masum anne hayatındaki iki kadında birleşir. Ali Bey'in serüveni, babasının kaybıyla başlayan yaşla birlikte annesinin arzusundan ayrılma çabası veren ve yaşamının önemli bölümünü bu yolda tüketen bir çocuğun trajedisi olarak okunabilir. Bir tarafta bloke edilmiş arzusu öte yanda babasının yası arasında kalan Ali Bey; olayları analiz edemeyen, irade gösteremeyen, sorumluluk alamayan, duygularının ve bedensel uyanışının anlık tepkileri arasında bocalayan biri olarak varlık kazanır. Aklını ve iradesini özgürce kullanamadığından ve sorumluluk almaktan kaçtığından ontolojik meselelerden biri olan ahlak açısından da büyük bir çöküntü yaşar. Bunun yanında Ali Bey, yalnızca kendi davranışlarının ve eylemlerinin nesnesi değil başta annesi olmak üzere Ötekinin de nesnesi durumundadır. Fakat yine başta annesi dâhil olmak üzere Ötekinin öznesi olmak istediğinden trajik hatalar yapar ve narsistik yaralanmayı ömrü boyunca taşır. Tüm bunlarla birlikte anlatıcı tarafından romanın başından itibaren kendisine yüklenen misyonu romanın sonuna kadar taşıyan bir nesne gibidir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif. "Roman Hakkında." *İntibah*. Akçağ Yayınları, 2005, ss. V-XIII.
- Akün, Ömer Faruk. "Nâmîk Kemal." *İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, 2006, ss. 361-378.
- Bowie, Malcom. *Lacan*. Çeviren V. Pekel Şener, Dost Kitabevi, 2007.
- Castanet, Hervé. *Lacan'ı Anlamak*. Çeviren Baturalp Aslan, Encore Yayınları, 2017.
- Chiesa, Lorenzo. *Öznelik ve Ötekilik Lacan'ın Felsefi Bir Okuması*. Çeviren Hakan Gürvit, Axis Yayınları, 2022.
- Evans, Dylan. *Lacancı Psikanalize Giriş Sözlüğü*. Çeviren Umut Yener Kara-Turgay Sivrikaya, Isık Yayınları, 2019.
- Fink, Bruce. *Lacan'da Aşk VIII. Seminer Aktarım Üstüne Bir İnceleme*. Çeviren Elif Okan Gezmiş- Zeynep Oğuz, Kolektif Kitap, 2020.
- Fink, Bruce. *Lacancı Özne*. Çeviren Kemal Güleç, Encore Yayınları, 2020.
- Fink, Bruce. *Lacancı Psikanalize Klinik Bir Giriş Teori ve Teknik*. Çeviren Özgür Ögütçen, Axis Yayınları, 2022.
- Finn, Robert P. *Türk Romanı İlk Dönem 1872-1900*. Çeviren Tomris Uyar, Everest Yayınları, 2020.
- Freud, Sigmund. "A Special Type of Choise Of Object Made By Men." 1910. https://leonieebbingblender.files.wordpress.com/2021/11/a_special_type_of_men_freud.pdf [Erişim Tarihi: 30.01.2024].
- Freud, Sigmund. *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. Çeviren Banu Büyükal- Saffet Murat Tura, Metis Yayınları, 2012.
- Freud, Sigmund. *Cinsellik Üzerine*. Çeviren Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, 2016.
- Homer, Sean. *Jacques Lacan*. Çeviren Abdurrahman Aydın, Phoenix Yayınevi, 2022.
- İzmir, Mutluhan. *Öznenin Diyalektiği: Hegel, Sartre, Lacan*. İmge Kitabevi, 2019.
- Lacan, Jacques. *The Seminar of Jacques Lacan Book VIII Transference*. Çeviren Cormac Gallagher, 1960. <https://esource.dbs.ie/server/api/core/bitstreams/96830301-65b4-43ea-ae4c-8c33f3d35c97/content>. (Erişim Tarihi: 25.01.2023).
- Lacan, Jacques. "Psikanaliz Deneyiminin Ortaya Koyduğu Biçimiyle 'Özne-Ben'in İşlevinin Oluşturucusu Olarak Ayna Evresi." *Felsefe Yazıları 1*. Çeviren Nilüfer Kuyaş, Yazko Felsefe Yayınları, 1982.
- Lacan, Jacques. *Fallus'un Anlamı*. Çeviren Saffet Murat Tura, Afa Yayıncılık, 1994.

- Lacan, Jacques. *Écrits*. Çeviren Alan Sheridan, Routledge, 2005.
- Lacan, Jacques. *Baba-nın-Adları*. Çeviren Murat Erşen, MonoKL Yayınları, 2014.
- Lacan, Jacques. *Anxiety The Seminar of Jacques Lacan Book X*. Editör Jaques-Alain Miller, Çeviren A. R. Price, Polity Press, 2014.
- Lacan, Jacques. *Psikanalizin Dört Temel Kavramı Seminer 11. Kitap*. Çeviren Nilüfer Erdem, Metis Yayınları, 2019.
- Lacan, Jacques. *Yine/Hâlâ*. Çeviren Murat Erşen, Metis Yayınları, 2019.
- Lacan, Jacques. *Desire and Its Interpretation The Seminar of Lacan Book VI*. Editör Jacques-Alain Miller, Çeviren Bruce Fink, Polity Press, 2019.
- Lacan, Jacques. "Çalınan Mektup Üzerine Seminer." *Çalınan Poe*. Çeviren Mukadder Erkan-Ali Utku, Ketebe Yayınları, 2020.
- Lacan, Jacques. *The Object Relation*. Editör Jacques-Alain Miller, Çeviren A. R. Price, Polity Press, 2020.
- Lacan, Jacques. *Psikanalizin Temel İlkeleri*. Çeviren Mutluhan İzmir, Çolpan Kitap, 2022.
- Leader, Darian. *Depresyon, Yas ve Melankoli*. Çeviren Ayça Göçmen, Encore Yayınları, 2018.
- Miller, Jacques-Alain. "Jacques Lacan'ın Kaygı Semineri'ne Giriş." MonoKL Lacan Seçkisi. S. 6-7, 2009, ss. 640-660.
- Moati, Raoul. "Düşüncenin Semptoma Dönüşmesi (Tin'in Semptomatolojisi): Lacan Hegel'e Karşı mı Yoksa Onunla Birlikte Mi?" MonoKL Lacan Seçkisi. Çeviren Nami Başer-Kemal Canatar, S. 6-7, 2009, ss. 303-364.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bakış 1*. İletişim Yayınları, 2007.
- Namık Kemal. *İntibah*, İstanbul 1291.
- Parla, Jale. *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İletişim Yayınları, 2022.
- Platon. *Şölen*. Çeviren Azra Erhat-Sabahattin Eyuboğlu, Yükselen Matbaası, 1958.
- Roudinesco, Elisabeth. *Her Şeye ve Herkese Karşı Lacan*. Çeviren Nami Başer, Metis Yayınları, 2021.
- Sarup, Madan. *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. Çeviren Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.
- Sevim, Gökçen. "İntibah Romanında Yapı ve İzlek." *Afi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C2, S2, 2016, ss. 73-97.
- Şen, Cafer. "Mehmet Zaman Saçlıoğlu'nun Büyük Göz Öyküsünde 'Aşkın Gösteren' ve 'Aşkın Gösterilen' Kavramlarının Fenomenolojisi." *Turkish*

Studeies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 9/12, 2014, ss. 647-663.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Dergâh Yayınları, 2018.

Tura, Saffet Murat. *Ben İdeali*. Metis Yayınları, 2005.

Tura, Saffet Murat. *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. Kanat Kitap, 2010.

Vanheule, Stijn. *Psikozun Öznesi Lacancı Bir Bakış Açısı*. Çeviren Göker Aközgürer, Axis Yayınları, 2022.

Ver Eecke, Wilfried. "Lacan'ın Kompleks Psikoz Kuramına Dair Kuramsal ve Terapötik Çıkarımlar." *MonoKL Lacan Seçkisi*. Çeviren Berkay Ersöz, S. 6-7, 2009, ss. 416-429.

Žižek, Slavoj. *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. Çeviren Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2011.

Žižek, Slavoj. *Yamuk Bakmak Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş*. Çeviren Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2016.

Žižek, Slavoj. *Lacan'ı Nasıl Okumalıyız?*. Çeviren Misli Baydoğan, Runik Kitap, 2021.